

Van Church tot Snowden

**De reactie van Amerikaanse Congresleden op
intelligenceschandalen in wording**

Sebastiaan Weijmans

Studentnummer: 3488772

Masterscriptie Internationale betrekkingen in historisch perspectief

29-11-2015

Begeleider: Bob de Graaff

Inhoudsopgave

- Inleiding	2
1 - Oversight	6
2 - 1975	16
3 - Massasurveillance	27
4 - Drones	36
- Conclusie	44
- English summary	47
- Literatuurlijst	48

Inleiding

Geheime diensten werken bij voorkeur in de schaduw. Buiten het zicht van de camera's en het grote publiek. De afgelopen jaren stonden inlichtingen en veiligheidsdiensten wereldwijd echter meer in de belangstelling dan ooit. Sinds het Britse dagblad *The Guardian* en de Amerikaanse krant *The Washington Post* het bestaan van het Prism-afluisterprogramma bekendmaakten, volgden de onthullingen elkaar in een hoog tempo op.¹ Zo is naar aanleiding van het materiaal dat Edward Snowden vanuit Hawaï meesmokkelde naar Hong Kong onder meer bekend geworden dat de Amerikaanse National Security Agency (NSA) aan wereldwijde massasurveillance doet, de telefoongegevens en de internetactiviteiten van miljoenen Amerikanen bekijkt, dat de Duitse bondskanselier Angela Merkel jarenlang is afgeluisterd en dat ook de kantoren van de Europese Unie in Washington niet veilig waren voor de luistervinken van de Amerikaanse spionagedienst.²

Bovenstaande situatie doet terugdenken aan december 1974. Toen maakte de legendarische journalist Seymour Hersh in de *New York Times* bekend dat de Central Intelligence Agency (CIA) onder meer illegaal Amerikanen had afgeluisterd en brieven had onderschept.³ Zijn artikelen schokten de Amerikaanse natie en leidden tot onderzoeken van zowel de Senaat als het Congres naar de beschuldigingen. Gezien de massaliteit van de huidige afluisterprogramma's lijkt een vergelijking tussen de onthullingen van Snowden en de CIA-operaties van toen mogelijk vergezocht, maar in de kern gaat het over hetzelfde: grootschalige afluisterpraktijken die grote verontwaardiging oproepen. Daarbij is er nog een parallel zichtbaar aangezien het onderzoekscomité van de Senaat onder het voorzitterschap van Frank Church ontdekte dat de CIA betrokken was bij moordaanslagen op buitenlandse leiders.⁴ Ook nu voert de geheime dienst aanslagen, dan wel aanvallen uit in het buitenland. Vanaf grote hoogte in het luchtruim van landen als Pakistan en Jemen vuren drones, die onder anderen door CIA-operateurs worden bestuurd, raketten af op personen die door de Amerikanen in verband worden gebracht met terroristische activiteiten.⁵ Zowel binnen als buiten de Verenigde Staten is deze vorm van oorlogsvoering niet onomstreden.

¹ Glenn Greenwald en Ewen MacAskill, 'Revealed: how US secretly collects private data from AOL, Apple, Facebook, Google, Microsoft, Paltalk, Skype, Yahoo and YouTube: Files prove existence of undercover operation codenamed Prism', *The Guardian*, 7 juni 2013, en Barton Gellman en Laura Poitras, 'U.S. mines Internet firms' data, documents show' *Washington Post.com*, 7 juni 2013.

² Zie naast artikelen genoemd in noot 1 o.a. Ellen Nakashima, 'Report: verizon giving call data to NSA' *The Washington Post*, 6 juni 2013 en Jacob Appelbaum e.a., 'Berlin Complains: Did US Tap Chancellor Merkel's Mobile Phone?' (versie 23 oktober) <http://www.spiegel.de/international/world/merkel-calls-obama-over-suspicions-us-tapped-her-mobile-phone-a-929642.html> (31 oktober 2010) en Laura Poitras e.a., 'Attacks from America: NSA Spied on European Union Offices' (versie 29 juni) <http://www.spiegel.de/international/europe/nsa-spied-on-european-union-offices-a-908590.html> (31 oktober 2013).

³ Seymour M. Hersh, 'Huge C.I.A. Operation Reported in U.S. Against Antiwar Forces, Other Dissidents in Nixon Years', *The New York Times*, 22 december 1974.

⁴ Zie voor meer informatie over de werkwijze en onthullingen van het zogenoemde Church Committee: Loch K. Johnson, *A Season of Inquiry: The Senate Intelligence Investigation* (Lexington 1985).

⁵ Auteur onbekend, 'Interactive: US drone war in Yemen en Pakistan', (versie 30 oktober 2013) <http://www.france24.com/en/20131030-graphic-us-drone-war-yemen-pakistan-obama> (31 oktober 2013).

Hoewel de verontwaardiging over de praktijken van de eigen inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap in de VS niet zo groot was als in de rest van de wereld, is de kans aanwezig dat deze toeneemt. Snowden is mogelijk nog altijd niet klaar met zijn onthullingen en duidelijk is dat de diensten ook binnen de VS verregaande bevoegdheden hebben die de privacy van de burgers raken. Daarbij komt dat bij de drone-aanvallen ook Amerikaanse staatsburgers om het leven zijn gekomen en het publieke debat over de aanvallen nog lang niet ten einde is. In de discussie over zowel de inzet van drones als de af luisterpraktijken van de diensten is een belangrijke rol weggelegd voor het Amerikaanse Congres. Het is immers uiteindelijk aan de volksvertegenwoordigers om te bepalen wat wenselijk is en hoe ver de diensten mogen gaan.

Buiten dat de senatoren en Congresleden de wettelijke kaders bepalen waarbinnen de inlichtingen- en veiligheidsdiensten opereren, moeten zij ook controleren of de diensten hun taken goed uitvoeren en binnen de wet blijven. Dit *oversight* is gezien het geheime karakter van de diensten lastig, maar juist vanwege deze geheimzinnigheid noodzakelijk. Te allen tijde moet voorkomen worden dat een inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap vrij spel heeft en geen verantwoording hoeft af te leggen. De Amerikaanse politici kunnen de Snowden-onthullingen onmogelijk negeren en ook de drone-aanvallen blijven in het nieuws. Het is lastig te voorspellen wat de reactie van het Congres op deze zaken zal zijn. Wel kan er gekeken worden hoe er in het verleden gereageerd werd op omvangrijke onthullingen over de diensten. Vervolgens kunnen deze reacties vergeleken worden met die van de huidige politici.

Aan de hand van de vraag **op welke wijze reageren Amerikaanse Congresleden op berichtgeving die wijst op een intelligenceschandaal in wording**, wordt in deze scriptie gepoogd in kaart te brengen welke stappen de Senaat en het Huis van Afgevaardigden kunnen gaan nemen. Het onderzoek is gestart met een driedelige hypothese als basis. Op de eerste plaats was het de verwachting dat er, zoals eerder al aangegeven, een parallel getrokken kan worden tussen de onthullingen van Snowden, de drone-aanvallen en het intelligence schandaal van 1975. Ten tweede werd verwacht dat de houding van de Amerikaanse politici gelijk loopt aan de omvang van de onthullingen en de aandacht die deze onthullingen in de media krijgen. De Amerikaanse Congresleden zullen in eerste instantie afwachten hoe de zaken zich ontwikkelen, maar ingrijpen wanneer de onthullingen grote verontwaardiging oproepen. Dit zal er tenslotte toe leiden dat de diensten onder strenger toezicht geplaatst worden.

Voordat dieper in kan worden gegaan op de opzet van het onderzoek is het belangrijk de vraagstelling nader te bekijken aangezien er een verwachting ligt besloten in 'intelligenceschandaal in wording'. Met deze term worden een of meerdere onthullingen op intelligencegebied bedoeld die grote ophef in de maatschappij veroorzaken waardoor de politiek wordt gedwongen met een reactie

te komen. Het is de mening van de auteur dat de onthullingen van Snowden en de drone-aanvallen als 'schandaal in wording' gekwalificeerd kunnen worden.

Om antwoord te geven op bovenstaande hoofdvraag is onderzoek gedaan naar drie casussen die zoals eerder geschreven overeenkomsten met elkaar vertonen: De onthullingen van Seymour Hersh en daaropvolgende ontdekkingen van het onderzoekscomité onder leiding van senator Frank Church, de af luisterpraktijken van de NSA en de drone-aanvallen. Aangezien het in de vraagstelling draait om 'een intelligenceschandaal in wording' is niet alleen het moment dat de onthullingen in het nieuws komen een ijkpunt. Het toezicht op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten is immers doorlopend, althans, dat zou het moeten zijn. Daarom is er ook gekeken naar de periode voor de onthullingen en wat de politici toen over de activiteiten van de diensten zeiden. Zagen zij de problemen mogelijk al aankomen? Zo zijn niet alleen bronnen uit 1975 bestudeerd, maar ook die uit 1973 en 1974. Wat betreft de NSA en de drone-aanvallen zijn er bronnen uit 2011, 2012 en 2013 bekeken.

Wanneer de literatuur over *intelligence oversight* wordt bestudeerd komt onvermijdelijk de theorie van Mathew D. McCubbins en Thomas Schwartz ter sprake. In een toonaangevend artikel gepubliceerd in het *American Journal of Political Science* (februari 1984) schrijven zij dat politici op twee manieren te werk gaan als het gaat om parlementair toezicht op inlichtingen- en veiligheidsdiensten.⁶ Aan de ene kant treden zij op als politieagenten die door middel van patrouilles problemen proberen te voorkomen en aan de andere kant treden zij ook op als brandweermannen die na een melding met loeiende sirenes op een incident afgaan. Met deze theorie in het achterhoofd is het onderzoek uitgevoerd.

Gezien de beperkte tijd en ruimte is er voor gekozen het onderzoek uit te voeren op basis van de krantenartikelen van de *New York Times* en de *Washington Post*. Niet alleen zijn dit twee grote en gewaardeerde Amerikaanse dagbladen, ook vervulde de *New York Times* eind 1974 een voortrekkersrol in het onthullen van de illegale operaties van de CIA. De *Washington Post* heeft een belangrijke rol gespeeld in het publiceren van de informatie van Edward Snowden. Los van de krantenartikelen zijn ook Congresverslagen bestudeerd die van toepassing zijn op de casussen. Hierbij moet wel vermeld worden dat verslagen van de toezichtcommissies van het Congres veelal niet openbaar zijn. Daarnaast zijn alleen recente Congresverslagen doorgenomen aangezien het in Nederland helaas niet mogelijk is de documenten uit de jaren zeventig digitaal te doorzoeken.

Voordat de drie casussen in verschillende hoofdstukken worden besproken wordt er in hoofdstuk 1 dieper op verschillende zaken ingegaan op basis van secundaire literatuur. Het belang, de problematiek en de geschiedenis van parlementair toezicht komen ter sprake, en ook wordt de theorie van McCubbins en Schwartz nader onder de loep genomen. Zo wordt niet alleen duidelijk

⁶ Mathew D. McCubbins en Thomas Schwartz, 'Congressional Oversight Overlooked: Police Patrols versus Fire Alarms', *American Journal of Political Science* 28 (1984) 165-179.

hoe de academische wereld tegen parlementair *oversight* aankijkt, maar wordt ook de vraagstelling in een breder kader geplaatst.

1 - Oversight

Inlichtingen- en veiligheidsdiensten hebben een bijzondere positie in democratische staten. Ze hebben verregaande bevoegdheden om deze democratie te beschermen, maar kunnen niet openlijk ter verantwoording worden geroepen. Iets wat juist weer haaks staat op het gegeven dat openheid één van de fundamenteën van een democratische samenleving is. In de tweede helft van de twintigste eeuw is in Westerse democratieën het besef doorgedrongen dat ondanks het gevoelige karakter van het werk van de diensten er een vorm van toezicht moet zijn. Dit is een langdurig proces geweest dat pas vanaf 1975 momentum kreeg.⁷ Langzaam stelden steeds meer landen een vorm van oversight in die gedefinieerd kan worden als een middel om er voor te zorgen dat publieke verantwoording wordt afgelegd voor de beslissingen en acties van inlichtingen- en veiligheidsdiensten.⁸

Dit toezicht kan op verschillende wijzen in de praktijk worden gebracht, zoals Ian Leigh stelt in zijn artikel 'The accountability of security agencies' (2009).⁹ Om te beginnen kan er gebruik gemaakt worden van een onafhankelijk toezichtorgaan als de Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten die 'het handelen van zowel de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) als de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst toetst aan de juridische kaders die er voor deze diensten bestaan'.¹⁰ Daarnaast kan er, zoals ook in Nederland het geval is, gebruik gemaakt worden van een ombudsman waar mensen die zich benadeeld voelen met hun klachten terecht kunnen. Verder kan ook de rechterlijke macht een vorm van toezicht uitoefenen wanneer een zaak voor de rechter komt. Ook zogenoemde ad hoc-commissies die specifieke incidenten onderzoeken en de *civil society* zijn belangrijke spelers in het oversight-proces.

De uitvoerende macht heeft ook een oversight-functie. Zo gaat in de Verenigde Staten de president over de inlichtingen- en veiligheids wereld en heeft hij toegang tot alle informatie waardoor ook hij een toezichthoudende rol heeft.¹¹ Hetzelfde kan gezegd worden van de Nederlandse minister van Binnenlandse Zaken die over de schouder van de AIVD meekijkt. Meer onofficiële toezichthouders, waarvan de rol zeker niet moet worden onderschat, zijn de media. In het artikel 'The Role of News Media in Intelligence Oversight' (2012) noemt Claudia Hillebrand drie belangrijke functies die de media als toezichthouder hebben.¹² Volgens haar is de meest gebruikelijke rol van de media het doorgeven van informatie om zo het publieke debat te stimuleren. Wanneer het gaat om inlichtingen- en veiligheidsdiensten kan er volgens Hillebrand gedacht worden aan

⁷ Hans Born, Loch K. Johnson en Ian Leigh, *Who's Watching the Spies? Establishing Intelligence Accountability* (Washington 2005) 3-4.

⁸ Born e.a., *Who's Watching the Spies?* 7.

⁹ Ian Leigh, 'The Accountability of security and intelligence agencies', in Loch K. Johnson (ed), *Handbook of Intelligence Studies* (Abingdon 2009) 67-81.

¹⁰ Auteur onbekend, 'Over de CTIVD' (versie 17 oktober 2013), http://www.ctivd.nl/?Over_de_CTIVD (11 november 2013).

¹¹ James A. Baker, 'Intelligence Oversight', *Harvard Journal on Legislation* 45 (2008) 202-203.

¹² Claudia Hillebrand, 'The Role of News Media in Intelligence oversight', *Intelligence and National Security* 27 (2012) 689-706.

mensenrechtenschendingen en machtsmisbruik. Hillebrand ziet de media ook als plaatsvervangend toezichtorgaan dat de functie van de officiële toezichthouders overneemt wanneer deze zaken links laten liggen. Het is dan aan de pers om potentiële misstanden aan het licht te brengen. Ten slotte spelen de media volgens Hillebrand een belangrijke rol wanneer het gaat om het legitimeren van de diensten door het publiek informatie te verstrekken over hun werkzaamheden. De laatste vorm van oversight betreft parlementaire controle. In een democratische samenleving mogen volksvertegenwoordigers de inlichtingen- en veiligheidsdiensten niet links laten liggen. 'In een democratie mag geen enkele staatsactiviteit verboden gebied zijn voor de wetgevende macht', schrijven de drie auteurs van *Who's Watching the Spies? Establishing Intelligence Accountability* terecht.¹³

Bovenstaande toont de verschillende varianten van oversight die veelal naast elkaar bestaan. Het belang van toezicht is groot. Wanneer de inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap geen verantwoording hoeft af te leggen is dat vragen om problemen.

Het belang van oversight

Mogelijk de voornaamste reden dat oversight zo belangrijk is, betreft de eerder genoemde verregaande bevoegdheden die inlichtingen- en veiligheidsdiensten veelal hebben. Bevoegdheden die veelal op gespannen voet staan met democratische waardes en mensenrechten. Professor Marvin C. Ott spreekt in zijn artikel 'Partisanship and the Decline of Intelligence Oversight' (2003) dan ook over een dilemma: kan een democratie een effectieve inlichtingendienst hebben zonder dat de democratische normen, processen en instituten geweld worden aangedaan?¹⁴ Het antwoord op deze vraag durft Ott niet te geven, maar het dilemma maakt wel duidelijk dat de werkzaamheden van de diensten kunnen botsen met democratische principes.

Het publiek wil dat de inlichtingen- en veiligheidsdiensten de bevolking beschermen tegen allerhande dreigingen, maar niet ten koste van alles. Ook van de diensten wordt verwacht dat zij zich aan de wet houden en niet te ver gaan.¹⁵ Niemand zit te wachten op een losgeslagen veiligheidsdienst. Natuurlijk is het moeilijk voor te stellen dat een westerse dienst als bijvoorbeeld de AIVD ontspoord, maar toch is het risico altijd aanwezig. Al is het alleen maar doordat het mogelijk is dat de wetten op basis waarvan de diensten opereren in sommige gevallen op meerdere manieren te interpreteren zijn. Daarbij komt dat de geheimzinnigheid waarmee de inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap zich omgeeft het nemen van illegale en dubieuze ethische beslissingen

¹³ Born e.a., *Who's Watching the Spies*, 8.

¹⁴ Marvin C. Ott, 'Partisanship and the Decline of Intelligence Oversight', *International Journal of Intelligence Oversight* 16:1 (2003) 72.

¹⁵ Baker, 'Intelligence Oversight', 201-202.

aanmoedigt.¹⁶ De diensten hebben immers veel speelruimte. Dit laatste speelt ook wat betreft *covert action*. Deze controversiële vorm van intelligence zal altijd kritisch tegen het licht moeten worden gehouden zodat excessen met bijvoorbeeld gewapende *CIA-drones* voorkomen kunnen worden.

Oversight is ook van belang omdat de wereld om ons heen continu verandert. Zowel na de val van de Sovjet-Unie als na 11 september moesten de inlichtingen- en veiligheidsdiensten zich aanpassen aan de nieuwe internationale situatie. Niet langer vormden staten de grootste dreiging, niet-statelijke actoren als terroristische groeperingen en misdaadkartels en regionale conflicten waren de nieuwe vijand.¹⁷ Ook nu moeten diensten zich continu heroriënteren, denk bijvoorbeeld aan de piraterijdreiging in de Golf van Aden. Hans Born en Ian Leigh stellen in hun boek *Making Intelligence Accountable: Legal Standards and Best Practice for Oversight of Intelligence Agencies* (2005) dat deze heroriëntatie moet plaatsvinden onder de supervisie van 'gekozen civiele bestuurders', zodat iedereen er zeker van kan zijn dat de aanpassingen in het belang van de burgers zijn.¹⁸ Daarbij komt volgens hen nog dat bureaucratische instituten, zoals inlichtingendiensten, altijd moeite hebben met veranderingen. Het is aan zowel het parlement als de regering om te zorgen dat het aanpassingsproces op een natuurlijk manier verloopt.¹⁹ Ook voeren Born en Leigh aan dat de dreigingsanalyses die de diensten doen uitgaan grote gevolgen kunnen hebben voor het werk van bijvoorbeeld het leger en de politie en politieke implicaties kunnen hebben.²⁰ Gezien de grote belangen moeten de diensten gecontroleerd worden. Professor Jennifer Kibbe voegt daar in haar artikel 'Congressional Oversight of Intelligence: Is the Solution Part of the Problem?' (2010) aan toe dat parlementair oversight de kwaliteit van de intelligenceproducten ten goede komt. Zij stelt dat wanneer overheids- en intelligencefunctionarissen verantwoording af moeten leggen aan het Congres dit tot gevolg heeft dat de diensten ook kritischer naar zichzelf kijken.²¹

Bovenstaande moet er niet alleen toe leiden dat diensten hun macht niet misbruiken, maar moet er ook voor zorgen dat *intelligence failures* worden voorkomen en dat belastinggeld op de juiste manier wordt besteed.²² Ten slotte zit er ook een PR-aspect aan oversight, schrijft Kibbe. Inlichtingen- en veiligheidsdiensten hebben vaak niet de mogelijkheid het publiek ervan te overtuigen dat zij te vertrouwen zijn en de steun van de bevolking verdienen. Het is aan de toezichthouder om te verwoorden dat de diensten een belangrijke taak hebben, wat de legitimiteit van de inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap ten goede komt.

¹⁶ Leigh, 'The Accountability of security and intelligence agencies', 67.

¹⁷ Hans Born en Ian Leigh, *Making Intelligence Accountable: Legal Standards and Best Practice for oversight of Intelligence Agencies* (Oslo 2005) 16.

¹⁸ Hans Born en Ian Leigh, *Making Intelligence Accountable*, 16,17.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Jennifer Kibbe, 'Congressional Oversight of Intelligence: Is the Solution Part of the Problem?', *Intelligence and National Security* 25:1 (2010) 25.

²² Baker, 'Intelligence Oversight', 200-201.

De geschiedenis van oversight

Oversight is van wezenlijk belang voor het rechtmatig en efficiënt functioneren van inlichtingen- en veiligheidsdiensten en ook parlementsleden spelen hierin een rol. Toch is parlementair toezicht een relatief jong verschijnsel. Ook in de Verenigde Staten, die als één van de eerste landen oversight institutionaliseerden. Hoewel 1975 als het startpunt van het moderne toezicht wordt gezien, was er ook voor die tijd een vorm van toezicht door het Congres. Althans, op papier. Harry Howe Ransom noemt dit toezicht in zijn artikel 'Congress and the Intelligence Agencies' (1975) 'sporadisch, onsystematisch, incompleet en op sommige momenten terloops'.²³ Bijna veertig jaar later zijn maar weinig historici een andere mening toegedaan.²⁴ Toch moeten er enige nuances worden aangebracht in dit beeld, schrijft professor David M. Barret in zijn artikel 'Glimpses of a hidden history: Sen. Richard Russel, congress, and oversight of the CIA' (2008). Volgens hem is de harde conclusie niet gebaseerd op voldoende bronnenmateriaal.²⁵ Barret stelt dat er op momenten wel degelijk een vorm van interactie tussen het Congres en de CIA was en noemt de veronderstelling dat er tussen 1947 en 1975 geen effectieve vorm van toezicht door het Congres was vooralsnog onbewezen.²⁶ Hoewel Barret een punt heeft, veel bronnen zijn nog steeds niet in te zien, is wel duidelijk dat 1975 een keerpunt was op het gebied van oversight. De gedachte voor 1975 was dat de inlichtingen- en veiligheidsdiensten geen last moesten hebben van uitgebreid toezicht en vooral snel en in het geheim moesten kunnen opereren. Alleen zo zou de veiligheid van de Amerikaanse burgers gegarandeerd konden worden, aldus professor Loch K. Johnson in 'The Contemporary Presidency: Presidents, Lawmakers, and Spies: Intelligence Accountability in the United States' (2004) waar onderstaande alinea's grotendeels op gebaseerd zijn.²⁷ Volgens Johnson wilden Congresleden veelal niet weten waar de geheime diensten zich mee bezig hielden en hij noemt de periode 1947-1974 dan ook de 'Era of trust'.²⁸

Dit tijdperk van vertrouwen eindigde eind december 1974 met de publicaties van Seymour Hersh in de *New York Times*. Eerder die maand had het Congres al een wet aangenomen die de *covert actions* van de CIA aan banden legde en het toezicht op de dienst verscherpte. De *Hughes-Ryan Act* werd op 30 december door president Gerald Ford ondertekend en betekende een mijlpaal op het gebied van oversight. Het werd de CIA verboden geld te besteden aan operaties in het buitenland die

²³ Harry Howe Ransom, 'Congress and the Intelligence Agencies', *Proceedings of the Academy of Political Science* 32:1(1975) 159.

²⁴ Zie bijvoorbeeld Loch K. Johnson, 'Accountability and America's Secret Foreign Policy: Keeping a Legislative Eye on the Central Intelligence Agency', *Foreign Policy Analysis* 1 (2005) 103, waarin hij stelt dat het toezicht door het Congres weinig diepgaand was. Marvin C. Ott noemt in *Partisanship and the Decline of Intelligence Oversight*, 74, oversight in diezelfde periode "praktisch niet bestaand, en wat er aan toezicht was vond plaats buiten het gezichtsveld van de meeste leden van het Congres en het grote publiek".

²⁵ David M. Barret, 'Glimpses of a hidden history: Sen. Richard Russel, congress, and oversight of the CIA 272', *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 11:3 (2008) 272.

²⁶ Barret, 'Glimpses of a hidden history', 293.

²⁷ Loch. K. Johnson, 'The Contemporary Presidency: Presidents, Lawmakers, and Spies: Intelligence Accountability in the United States', *Presidential Studies Quarterly* 34:1 (2004) 830.

²⁸ Johnson, 'The Contemporary Presidency', *ibidem*.

een ander doel hadden dan het vergaren van informatie. Hiervan mocht alleen worden afgeweken als de president besloot dat een actie in het belang van de nationale veiligheid was. Daarnaast stelde het Congres dat het 'tijdig' op de hoogte van speciale operaties moest worden gebracht.²⁹

De *Hughes-Ryan Act* ging het Congres lang niet ver genoeg toen in 1975 duidelijk werd hoe verziekt de Amerikaanse inlichtingen- en veiligheidswereld was. In het volgende hoofdstuk wordt hier dieper op in gegaan. Voor nu is van belang dat zowel het Huis van Afgevaardigden als de Senaat een uitgebreid onderzoek instelden en dat met name senator Frank Church en zijn commissieleden een cultuurverandering wat betreft oversight hebben bewerkstelligd die volgens Johnson de '*Era of Uneasy Partnership*' inluide.³⁰ Niet langer lieten de politici de diensten begaan, ze wilden er bovenop zitten. In 1976 werd dan ook door de Senaat een vaste commissie voor inlichtingen- en veiligheidszaken opgericht, het Senate Select Committee on Intelligence (SSCI). Niet lang daarna volgde het Huis van Afgevaardigden met het House Permanent Select Committee on Intelligence (HPSCI). Voor de eerste maal waren er commissies vanuit de volksvertegenwoordiging die als primaire taak hadden de diensten te controleren.

Halverwege de jaren tachtig verhardde het toezicht vanuit het Congres en werd volgens Johnson het '*Era of Distrust*' ingeluid.³¹ In 1986 leidde de Iran-Contra-Affaire tot publieke hoorzittingen en wetsvoorstellen om de werkzaamheden van de diensten verder aan banden te leggen. Pas in 1991 eindigde deze moeizame periode van oversight. Er doemde echter een ander probleem op dat oversight niet ten goede kwam, zo stelt Johnson. De toegenomen spanningen tussen de Democraten en de Republikeinen.³² Tot dan toe werkten politici van beide zijden veelal samen wanneer het om intelligence ging, maar door het gepolitiseerde klimaat veranderde dat. Tussen 1992 en 2001 was er volgens Johnson dan ook sprake van een '*Era of Partisan Advocacy*', waarin kritisch toezicht op de diensten ingeruild werd voor partijpolitiek.³³

De aanslagen van 11 september 2001 maakten duidelijk dat niet alleen de diensten hadden gefaald, maar ook de toezichthouders. De commissie die onder leiding van Thomas H. Kean de gebeurtenissen onderzocht kwalificeerde de kwaliteit van oversight als 'disfunctioneel'.³⁴ Toch is er weinig verbeterd. Johnson schrijft in zijn artikel 'The Contemporary Presidency' dat stamt uit 2004 dat er in 2002 een '*Era of Ambivalence*' is ingegaan. De toezichtcommissies stelden zich achter de diensten op in de oorlog tegen het terrorisme, wat hun kritische houding niet ten goede kwam.³⁵

²⁹ Public Law 93-559, sectie 32, pagina 1804. 30 december 1974. Ingezien via het U.S. Government Printing Office, <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-88/pdf/STATUTE-88-Pg1795.pdf>.

³⁰ Johnson, 'The Contemporary Presidency', 829.

³¹ Ibidem 830-831.

³² Ibidem.

³³ Ibidem, 831-832.

³⁴ The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States* (New York 2004) 420.

³⁵ Johnson, 'The Contemporary Presidency', 832-833.

Professor Jennifer Kibbe schrijft in 2010 dat de situatie weinig is verbeterd. Zo stelt zij onder meer dat partijpolitiek de slagkracht van het SSCI en de HPSCI beperkt en dat de twee commissies, in ieder geval in publieke hoorzittingen, weinig aandacht besteden aan controversiële zaken als vermeende martelpraktijken en de geheime gevangenissen van de CIA.³⁶

De problemen van oversight

Duidelijk is dat er nog veel valt te winnen op het gebied van parlementair oversight. Dit is ook niet meer dan logisch aangezien het een relatief jonge en moeilijke tak van sport is en het de Congresleden niet altijd even makkelijk wordt gemaakt hun werk goed te doen. Zij kunnen immers pas hun toezichttaak uitvoeren op het moment dat zij de beschikking krijgen over informatie. 'Krijgen' is hier een belangrijk woord aangezien de Congresleden niet per definitie toegang hebben tot alle documenten van de diensten. In de praktijk komt het er op neer dat de politici inzage hebben in breed verspreide intelligenceproducten. Niet-geanalyseerde intelligence en op maat gemaakte producties voor hooggeplaatste beleidsmakers zijn over het algemeen niet voor hun ogen bestemd.³⁷ Ook tijdens hoorzittingen van het HPSCI en SSCI wordt niet alles prijsgegeven. Zo is het bijvoorbeeld aan de analist hoeveel hij tijdens zo'n hoorzitting kwijt wil over zijn bronnen.³⁸

Het HPSCI en SSCI zijn voor een groot gedeelte afhankelijk van de medewerking van het Witte Huis en de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. De uitvoerende macht is bij wet verplicht het Congres volledig te informeren en continu op de hoogte te houden van inlichtingenactiviteiten, met uitzondering van *covert action*. Ook zijn de diensten verplicht aan informatieverzoeken van de twee toezichtcommissies te voldoen.³⁹ Hoewel het HPSCI en SSCI op basis hiervan stellen recht te hebben op ongelimiteerde toegang tot al het materiaal, interpreteert de uitvoerende macht de wet anders. De regering is nooit van mening geweest dat de toezichtcommissies onbeperkte toegang horen te hebben.⁴⁰ Gevolg hiervan is dat de Congresleden niet alles te zien en te horen krijgen, wat hen beperkt in hun toezichtmogelijkheden. 'Commissieleden kunnen tenslotte alleen vragen stellen over inlichtingenactiviteiten waarvan zij het bestaan weten', schrijft Jennifer Kibbe in haar 'Congressional Oversight of Intelligence'.⁴¹ Daarbij komt dat er voor commissieleden grote restricties kleven aan het

³⁶ Jennifer Kibbe, 'Congressional Oversight of Intelligence' 25-27.

³⁷ L. Britt Snider, *Sharing Secrets With Lawmakers: Congress as a User of Intelligence*, in Roger Z. George en Robert D. Kline (ed), *Intelligence and the National Security Strategist: Enduring Issues and Challenges* (Lanham 2006) 85.

³⁸ L. Brit Snider, *Sharing Secrets With Lawmakers*, ibidem.

³⁹ Zie 50 USC § 413a - Reporting of intelligence activities other than covert actions, ingezien via Legal Information Institute, <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/413a>.

⁴⁰ Jennifer Kibbe, 'Congressional Oversight of Intelligence' 33.

⁴¹ Ibidem, 34.

bespreken van geclassificeerde documenten. Zo mogen zij niet de media opzoeken, terwijl juist dit een belangrijke middel van een Congreslid is om misstanden aan de kaak te stellen.⁴²

De uitvoerende macht kan het werk van de toezichtcommissies bijzonder moeilijk maken. Zo vond het Congres, dat in 2002 een onderzoek uitvoerde naar de aanvallen op 11 september, een uiterst vijandige George Tennen, de toenmalige Director of Central Intelligence, tegenover zich. Hij weigerde bepaalde stukken te declassificeren en openbaar te maken terwijl de commissie daarom had gevraagd. Ook weigerde hij vlak voordat de zitting begon een aantal inlichtingenmedewerkers te laten getuigen terwijl dit wel was afgesproken.⁴³ Een te grote hoeveelheid informatie kan een onderzoek ook negatief beïnvloeden, hebben de leden van het onderzoekscomité onder leiding van senator Church in 1975 aan den lijve ondervonden. Een vrachtwagen van het Ministerie van Defensie leverde een container vol met documenten af die allemaal gelezen moesten worden. Er bleek uiteindelijk niets bruikbaar tussen te zitten.⁴⁴

Het is te eenvoudig om alleen de uitvoerende macht de schuld te geven van de oversightproblematiek. De problemen liggen voor een groot gedeelte ook bij de Congresleden zelf. Volgens de commissie onder leiding van Thomas H. Kean hadden de Congresleden hun toezichtstaken in de jaren voor 11 september 2001 laten verslonzen en lag de focus bij hen voornamelijk op 'persoonlijke onderzoeken, mogelijke schandalen en het genereren van media-aandacht'.⁴⁵ Dit is ook niet zo verwonderlijk aangezien het politieke systeem dit in de hand werkt. Vanaf het moment dat Amerikaanse politici een verkiezing hebben gewonnen, vechten zij om vier jaar later te worden herkozen. Zij hebben daarvoor geld en media-aandacht nodig. Het grote probleem is dat het toezicht houden op de diensten Congresleden veelal geen plek in de schijnwerpers oplevert aangezien het grotendeels achter gesloten deuren plaatsvindt. Daarbij komt dat Amerikaanse burgers weinig interesse hebben in intelligence omdat het een geheime wereld is met moeilijk tastbare bureaucratische vraagstukken die niet overduidelijk verbonden zijn met de nationale veiligheid van de Verenigde Staten.⁴⁶ Het zitting nemen in het HPSCI of SSCI is dan ook geen populaire bezigheid.⁴⁷

Dat intelligence een moeilijk vakgebied is draagt ook niet bij aan de kwaliteit van oversight. Het is veelal een 'ver van mij bed-show' voor (nieuwe) politici en bijna niemand komt naar Washington als een expert op het gebied van inlichtingen- en veiligheidsdiensten.⁴⁸ Net begonnen commissieleden

⁴² Ibidem.

⁴³ Born e.a., *Who's Watching the Spies*, 70.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States* (105).

⁴⁶ Amy B. Zegart, 'The Domestic Politics of Irrational Intelligence Oversight', *Political Science Quarterly* 126:1 (2011) 12.

⁴⁷ Amy B. Zegart, 'The Domestic Politics of Irrational Intelligence Oversight', 15.

⁴⁸ Ibidem, 10.

komen in aanraking met veel informatie die tot dan toe onbekend voor hen was. Er gaat alleen al enorm veel tijd zitten in het doorploegen en begrijpen van de honderden documenten. En dan is de politicus nog niet eens begonnen aan het daadwerkelijke toezicht. Natuurlijk is het mogelijk om al doende te leren, maar de gebrekkige interesse van het publiek wanneer het gaat om intelligence moedigt politici aan het HPSCI of SSCI snel de rug toe te keren. Het Huis van Afgevaardigden belemmert de ontwikkeling van haar parlementariërs op het gebied van inlichtingen- en veiligheidszaken door een limiet van vier termijnen te stellen dat zitting mag worden genomen in het HPSCI. Ook de Senaat kende lange tijd zo'n regel, maar deze werd in 2005 afgeschaft.⁴⁹

Er is nog een laatste factor die maakt dat de kwaliteit van oversight niet optimaal is: *partisanship*, de al eerder genoemde partijdigheid die heerst in het Huis van Afgevaardigden en de Senaat. James Baker schrijft in zijn artikel 'Intelligence oversight' dat toezicht zo veel mogelijk objectief en onpartijdig moet zijn.⁵⁰ Het inlichtingenapparaat is gecreëerd door zowel Democraten als Republikeinen en inlichtingenmedewerkers hebben onder presidenten afkomstig uit beide partijen gewerkt, zo redeneert Baker. Oversight moet volgen hem hard en grondig zijn, maar altijd eerlijk en rechtvaardig.⁵¹ Voor politieke intriges is geen plaats. Lange tijd werd door het Huis van Afgevaardigden en de Senaat in deze geest gehandeld door betrouwbare en gematigde politici zitting te laten nemen in het HPSCI of SSCI.⁵² En met succes: 'Iemand aanwezig bij een SSCI-vergadering die de senatoren niet zou kennen, zou de Republikeinen en Democraten niet van elkaar kunnen onderscheiden', schrijft Marvin C. Ott in *Partisanship and the Decline of Intelligence Oversight*.⁵³

In 1991 veranderde de situatie drastisch toen Robert Gates, de latere minister van Defensie, werd voorgedragen als Director of Intelligence, op dat moment de hoogste functie binnen de Amerikaanse inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap. Tijdens de zware benoemingsperiode die voor Gates niet volgens plan verliep, gaf president Bush de Republikeinen in het SSCI te kennen dat hij ten koste van alles wilde dat Gates de functie zou krijgen. De senatoren schaarden zich vervolgens achter Gates, terwijl een aantal Democraten het tegenovergestelde deden.⁵⁴ Partijpolitiek verdrong onpartijdigheid en Johnsons' '*Era of Partisan Advocacy*' was begonnen. Dit uitte zich onder meer in het feit dat senatoren om politieke redenen door hun leiders werden aangewezen om zitting te nemen in het SSCI. Praktische zaken als ervaring en kritisch vermogen werden naar de achtergrond verdrongen.⁵⁵

⁴⁹ Ibidem, 14.

⁵⁰ James A. Baker, 'Intelligence Oversight', *Harvard Journal on Legislation* 45 (2008) 200.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Matthew B. Walker, 'Reforming Congressional Oversight of U.S. Intelligence', *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 19:4 (2006) 705.

⁵³ Marvin C. Ott, 'Partisanship and the Decline of Intelligence Oversight', 79.

⁵⁴ Ibidem, 82-83.

⁵⁵ Ibidem, 85.

Natuurlijk is partijpolitiek onderdeel van de Senaat, schrijft Ott, die het Huis van Afgevaardigden even buiten beschouwing laat. Hij vindt echter dat partijdigheid en intelligence niet samengaan. Daarvoor is het onderwerp te gevoelig en belangrijk. Een inlichtingendienst moet zich volgens Ott vooral niet druk maken over de politieke gevolgen die zijn analyses kunnen hebben, dat is aan de beleidsmakers.⁵⁶ Door de toegenomen partijdigheid bestaat het risico dat de toezichthouders zich gaan richten op analyses waarvan de politieke implicaties hen niet aanstaan, terwijl juist het inlichtingenproces centraal zou moeten staan. Partijpolitiek maakt dat het gezamenlijke doel, het controleren van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, uit het oog kan worden verloren en dat oversight gebruikt wordt om politieke punten te scoren. Het HPSCI en SSCI kunnen alleen kwalitatief hoogstaand toezicht op de diensten uitoefenen als de commissieleden samenwerken. Hoewel Ott voorzichtig positief is over de toekomst, zijn de twee commissies nog lang niet zover

De theorie

Wanneer in de wetenschappelijke literatuur over parlementair oversight wordt geschreven, worden regelmatig de wetenschappers Mathew D. McCubbins en Thomas Schwartz aangehaald. Hun gezaghebbende theorie is als fundament gebruikt tijdens het onderzoek dat de komende drie hoofdstukken wordt behandeld. In hun artikel 'Congressional Oversight Overlooked: Police Patrols versus Fire Alarms' uit 1984 dat parlementair toezicht in zijn algemeenheid behandelt, schrijven zij over twee technieken van oversight.⁵⁷ Aan de ene kant functioneren Congresleden volgens McCubbins en Schwartz als politieagenten die patrouilleren. Ze voeren routinecontroles uit om problemen te vinden en aan te pakken. Ook moet het toezicht misstanden voorkomen doordat mensen weten dat er op hun wordt gelet. Aan de andere kant fungeren de toezichtcommissies op bepaalde momenten als de brandweer. Nadat er een probleem is geconstateerd gaan de parlementariërs er op af. Net zoals brandweermannen in actie komen als de brand al is uitgebroken.⁵⁸

Voordat een toezichtcommissie als brandweerman kan optreden, moet deze worden gealarmeerd. McCubbins en Schwartz stellen dat het Congres onder meer regels en procedures heeft opgesteld waar degenen die gecontroleerd worden zich aan moeten houden. Op basis hiervan hebben burgers en belangengroepen de mogelijkheid overheidsinstanties en ook politici ter verantwoording te roepen. Het Congres speelt hierin een faciliterende rol, maar kan ook ingrijpen wanneer het door bijvoorbeeld een mediapublicatie op een klacht of probleem wordt geattendeerd. Op zo'n moment kunnen de politici met loeiende sirenes op een melding afgaan om de brand te

⁵⁶ Ibidem 86.

⁵⁷ Mathew D. McCubbins en Thomas Schwartz, 'Congressional Oversight Overlooked', 166.

⁵⁸ Ibidem.

blussen.⁵⁹ Wanneer het gaat om intelligence gebeurt dit sporadisch en alleen bij grote incidenten als het Iran-Contra-schandaal, de ontmaskering van Sovjetspion Aldrich Ames en de aanslagen van 11 september. Sinds eind 1974 heeft het Congres zich 20 procent van de tijd bezig gehouden met deze intensieve wijze van toezicht, die altijd achteraf plaatsvindt. De overige 80 procent werd besteed aan het uitvoeren van de minder intensieve politiepatrouilles.⁶⁰

Gezien de geheimzinnigheid waarmee intelligence is omgeven kan de vraag gesteld worden of de theorie van McCubbins en Schwartz voor dit specifieke onderwerp opgaat. Externe partijen spelen een grote rol in het 'brandweermanproces', maar de informatie die deze partijen nodig hebben om te functioneren is veelal niet beschikbaar. Iets waar professor Amy B. Zegart in haar artikel 'The Domestic Politics of Irrational Intelligence Oversight', terecht aandacht aan besteedt.⁶¹ De inlichtingen- en veiligheidswereld is een gesloten gemeenschap, maar desondanks is de afgelopen veertig jaar gebleken dat grote misstappen op een zeker moment boven komen drijven. Uiteindelijk komen zaken door bijvoorbeeld mediapublicaties of een klokkenluider in de openbaarheid, waarna het Congres zich op de zaak werpt.

In de twintigste eeuw hebben de Amerikaanse diensten lange tijd vrij spel gehad. Een onwenselijke situatie aangezien inlichtingen- en veiligheidsdiensten in hun algemeenheid verregaande bevoegdheden hebben die vaak op gespannen voet staan met de democratische normen en waarden. Om deze te beschermen is goed oversight van levensbelang, iets waar de Verenigde Staten in de jaren zeventig op pijnlijke wijze achterkwamen. In dat jaar is het Congres begonnen met het maken van een inhaalslag. Sindsdien heeft het toezicht diverse fases doorgemaakt, maar er kan nog veel worden verbeterd. De onthullingen van Snowden maken dat het Congres aan het werk moet, net als eind 1974 toen de artikelen van Seymour Hersh over de CIA insloegen als een bom. Toch is het niet zo dat politici tot dat moment de CIA doodzwegen. Mogelijk roken zij eerder al onraad, zoals uit het vervolg zal blijken.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Loch K. Johnson 'Congressional Accountability for Intelligence', in Loch K. Johnson (ed), *Handbook of Intelligence Studies* (Abingdon 2009) 345.

⁶¹ Amy B. Zegart, 'The Domestic Politics of Irrational Intelligence Oversight', 8.

2 - 1975

"The Central Intelligence Agency, directly violating its charter, conducted a massive, illegal domestic intelligence operation during the Nixon Administration against the antiwar movement and other dissident groups in the United States, according to well-placed Government sources."⁶² Met deze woorden begon Seymour Hersh op 22 december 1974 zijn artikel op de voorpagina van de *New York Times* over misstanden binnen de CIA. In de daaropvolgende dagen publiceerde de krant nog diverse andere artikelen van de hand van Hersh over de meest bekende geheime dienst ter wereld. De Amerikanen gingen het nieuwe jaar in met de wetenschap dat ook zichzelf doelwit konden worden van de dienst die hen moest beschermen.

Hersh beschuldigde de CIA ervan zo'n tienduizend dossiers van Amerikanen bij te houden en schreef verder onder meer over illegale af luisterpraktijken, inbraken en het heimelijk open van brieven.⁶³ De journalist baseerde zich op anonieme 'welgeplaatste bronnen binnen de overheid' die op hun beurt spraken over een lijst met misstanden die op aanvraag van CIA-directeur James Schlesinger na zijn aantreden in 1973 was opgemaakt.⁶⁴ Hij droeg in mei van dat jaar zijn medewerkers op potentieel illegale activiteiten waarbij de CIA betrokken was te melden.⁶⁵ Uiteindelijk resulteerde dit in een 693 pagina's tellend rapport dat bekend staat als de 'kroonjuwelen'.⁶⁶ In dit document komen naast bovengenoemde praktijken ook vele andere dubieuze zaken ter sprake. Zo bleek dat de CIA in de Verenigde Staten politieagenten had getraind, dat er werd geëxperimenteerd met medicijnen en dat de dienst betrokken was bij moordaanslagen op de Cubaanse president Fidel Castro en Rafael Trujillo, president van de Dominicaanse Republiek.⁶⁷

Na de jaarwisseling begonnen steeds meer Amerikaanse dagbladen te publiceren over de CIA-perikelen. Hoewel de Amerikanen in eerste instantie geschokt reageerden, hield de verontwaardiging niet lang aan.⁶⁸ Zo vond 67 procent van de mensen die voor een opiniepeiling van de *New York Times* was ondervraagd dat de zaak werd overdreven en uit een andere opiniepeiling kwam naar voren dat 58 procent zich meer zorgen maakte over de Watergate-affaire.⁶⁹ Er werd niet om een diepgaand onderzoek gevraagd door de bevolking, maar de politici waren een andere mening toegedaan. Nog eind december 1974 stelde president Ford een commissie in naar aanleiding van de

⁶² Seymour Hersh, 'Huge C.I.A. operation reported in U.S. against antiwar forces, other dissidents in Nixon years', *The New York Times*, 22 december 1974, 1.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ James Schlesinger, 'Memorandum for all CIA employees', 9 mei 1973, in te zien via http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB222/schlesinger_jewels.pdf.

⁶⁶ Auteur onbekend, 'Family Jewels', verschijningsdatum onbekend, in te zien via http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB222/family_jewels_full_ocr.pdf.

⁶⁷ Ibidem, respectievelijk pagina's 223, 413 en 425.

⁶⁸ Cynthia M. Nolan, 'Seymour Hersh's Impact On The CIA', *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 12:1 (1999) 19.

⁶⁹ Nolan, 'Seymour Hersh's impact on the CIA', 22.

onthullingen van Hersh. Onder leiding van vice-president Nelson Rockefeller moest deze commissie onderzoeken of de CIA de wet had overtreden. Voor het Congres was dit niet genoeg en op 27 januari 1975 werd met het aannemen van resolutie 21 het Select Committee To Study Governmental Operations With Respect to Intelligence Activities opgericht. Deze commissie, die werd genoemd naar voorzitter Frank Church, kreeg de opdracht mee te onderzoeken of de Amerikaanse inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap zich schuldig had gemaakt aan 'illegale, ongepaste of onethische' activiteiten.⁷⁰

In navolging van de Senaat stelde ook het Huis van Afgevaardigden een onderzoekscommissie in die aangevoerd door de Democraat Otis Pike de diensten onder de loep nam. De drie commissies kenden elk een ander tijdsplan. Zo hadden vice-president Rockefeller en zijn collega's hun onderzoek binnen een half jaar afgerond en was het Pike Committee met een jaar klaar. Het onderzoek vanuit de Senaat kostte de meeste tijd; zestien maanden.⁷¹ Het was de politici dan ook menens en de veronderstelling van toenmalig directeur van de CIA William Colby dat de dienst grote schade kon oplopen als er niet werd meegewerkt aan het onderzoek was niet uit de lucht gegrepen.⁷²

Misstanden

Hoewel de focus in de artikelen van Seymour Hersh op de CIA lag, nam het Church Committee de gehele inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap onder de loep, wat uiteindelijk resulteerde in veertien rapporten. Het openen van brieven, het experimenteren met medicijnen en de betrokkenheid bij moordaanslagen, vele misstanden binnen de CIA kwamen boven tafel door het onderzoek van Church cum suis. Ook bleek de dienst verkiezingen in andere landen te hebben gemanipuleerd. Verder was de CIA in binnenlandse religieuze en academische organisaties en mediaorganisaties geïnfiltrerd terwijl dit verboden was.⁷³ Dit alles was nog maar het topje van de ijsberg. De rechten van de Amerikaanse burgers waren op vele gebieden geschonden.

Te lang is er te veel informatie verzameld van te veel mensen, zo begint Frederic Schwarz Jr zijn samenvatting van de geconstateerde misstanden in zijn artikel 'The Church Committee and a new era of intelligence oversight' (2007) waar onderstaande alinea's op gebaseerd zijn.⁷⁴ Zijn korte overzicht geeft aan dat het toentertijd om grootschalige informatiewinning ging. Zo onderschepte de NSA in de periode 1947-1975 miljoenen berichten die personen of bedrijven naar het buitenland stuurden,

⁷⁰ Senate Resolution 21, aangenomen op 27 januari 1975. O.a. gepubliceerd in het rapport van het Church Comité, http://www.aarclibrary.org/publib/contents/church/contents_church_reports_book1.htm, 136-137.

⁷¹ Loch K. Johnson, 'The Church Committee Investigation of 1975 and the Evolution of Modern Intelligence Accountability', *Intelligence and National Security* 23:2 (2008) 200.

⁷² Loch K. Johnson, 'A conversation with former DCI William E. Colby: Spymaster during the 'Year of the Intelligence Wars'', *Intelligence and National Security* 22:2 (2007) 267.

⁷³ Johnson, 'The Church Committee Investigation of 1975' 201.

⁷⁴ Frederick A.O. Schwarz Jr, 'The Church Committee and a new era of intelligence oversight', *Intelligence and National Security* 22:2 (2007) 280.

bouwde de CIA op basis van de illegaal geopende post een index op die bijna anderhalf miljoen namen bevatte en opende de FBI meer dan 500.000 binnenlandse inlichtingendossiers. Ook het Amerikaanse leger verzamelde informatie over eigen burgers. Zo'n 100.000 Amerikanen waren vanwege politieke redenen onderwerp van onderzoek.⁷⁵

De personen waar de diensten in geïnteresseerd waren, maakten veelal deel uit van organisaties die een maatschappelijke agenda hadden. Denk hierbij aan de National Association for the Advancement of Colored People, de Student Non-Violent Coordinating Committee en de Socialistische arbeiderspartij. Ook prominenten hadden de aandacht van de inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap. Onder meer de post van senator Church en schrijver John Steinbeck werd gelezen en ook een brief aan presidentskandidaat Richard Nixon bleef niet privé.⁷⁶ Buiten het openen van brieven pleegden diensten inbraken en luisterden zij mensen af zonder dat zij daarvoor toestemming hadden. De inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap omzeilde continu restricties opgelegd door het Congres en het Hooggerechtshof. Slecht gedefinieerde termen als 'nationale veiligheid' en 'subversieve activiteiten' werden gebruikt om de acties te rechtvaardigen.⁷⁷

COINTELPRO

Het Church Committee ontdekte dat het niet alleen bij informatiewinning bleef. Met het Counter Intelligence Program, beter bekend als COINTELPRO, bracht de FBI personen in diskrediet en werden de werkzaamheden van organisaties verstoord. Dit alles zonder dat er een rechter aan te pas kwam. Schwarz geeft in zijn artikel een beeld van het programma: er werd onder meer geprobeerd huwelijken van burgerrechtenactivisten te doen stranden, docenten te laten ontslaan en de reputatie van advocaten te vernietigen. Ook werd gepoogd gewelddadige reacties uit te lokken door personen onterecht als informanten aan te wijzen. Niet alleen bekende organisaties als de Ku Klux Klan en de Black Panthers kregen met COINTELPRO te maken, ook burgers die zich tegen de Vietnamoorlog uitspraken liepen de kans doelwit te worden.⁷⁸ Buiten de Black Panthers waren ook gewone Afro-Amerikanen niet veilig voor de FBI aangezien de dienst hen tegen elkaar wilde opzetten en gewelddadigheden probeerde uit te lokken. Het belangrijkste doelwit van toenmalig hoofd van de FBI, J. Edgar Hoover, was Martin Luther King. Meerdere pogingen werden ondernomen om hem in een kwaad daglicht te plaatsen. Dit ging zover dat de FBI hem via afpersing tot zelfmoord probeerde te drijven.⁷⁹

⁷⁵ Schwarz Jr, 'The Church Committee and a new era of intelligence oversight' 281.

⁷⁶ Ibidem, 281-282.

⁷⁷ Ibidem, 282.

⁷⁸ Ibidem, 283.

⁷⁹ Johnson, 'The Church Committee Investigation of 1975' 202.

Een inlichtingen- en veiligheidsdienst moet politiek onafhankelijk kunnen functioneren, maar het Church Committee kwam erachter dat de Amerikaanse diensten regelmatig als verlengstuk van het Witte Huis werden ingezet.⁸⁰ Zo werd de FBI in 1964 door werknemers van president Johnson gevraagd informatie te leveren over personen die voor de Republikeinse presidentskandidaat Barry Goldwater werkten en ook werd de dienst verzocht informatie in te winnen over een aantal senatoren die zich tegen de bombardementen op Noord-Vietnam hadden uitgesproken. Toen president Nixon aan de macht was, werd de FBI onder meer ingezet om informatie te vergaren over journalisten, ambtenaren en voormalig president Johnson.⁸¹

Het rapport van het Church Committee toonde aan dat de Amerikaanse inlichtingen- en veiligheidscultuur verziekt was. De diverse diensten gingen verder dan hun mandaten toestonden en handelden regelmatig buiten de wet. Het meest schrijnende is misschien wel dat ethische grenzen werden overschreden zonder dat er discussies over werden gevoerd. Loch K. Johnson refereert in zijn artikel 'The Church Committee Investigation of 1975 and the Evolution of Modern Intelligence Accountability' (2008) aan een conversatie tussen Senator Walter Mondale, lid van het Church Committee, en de adjunct-directeur van de NSA, Benson Buffham, over binnenlandse spionage. Buffham geeft daarin aan dat er niet eens was overwogen of de spionage 'legaal en fatsoenlijk' was.⁸² Eenzelfde voorbeeld geeft Schwarz, die de getuigenis van het toenmalige hoofd van de Binnenlandse inlichtingendivisie van de FBI citeert: 'Nooit heb ik, mijzelf inclusief, iemand de vraag horen stellen of deze werkwijze waartoe we hebben besloten legaal, moreel of ethisch verantwoord is. We dachten nooit op die manier omdat we van nature pragmatisch waren.'⁸³

Een van de redenen dat de diensten konden ontsporen is mogelijk dat niemand werd gedwongen zich af te vragen of acties legaal, moreel of ethisch verantwoord waren. De diensten konden immers grotendeels hun eigen gang gaan en er was niemand die over hun schouder meekeek. Van 1947, het jaar dat de CIA werd opgericht, tot eind 1974 nam het Congres geen enkele wet aan die te maken had met oversight op de diensten. Er werden in die perioden wel wetsvoorstellen ingediend die hier betrekking op hadden, maar deze werden altijd weggestemd door een meerderheid die vond dat het werk van de diensten te gevoelig was voor de gebruikelijke toezichtprocedures.⁸⁴ Na het onderzoek van het Church Committee was er geen meerderheid meer die zo dacht. Het was duidelijk geworden dat er iets moest gebeuren en het Congres nam zijn verantwoordelijk door twee permanente toezichtcommissies in te stellen, commissies die ook nu nog bestaan. Het onderzoek van het Church Committee betekende een keerpunt op het gebied van toezicht op de inlichtingen- en

⁸⁰ Schwarz Jr, 'The Church Committee and a new era of intelligence oversight' 284.

⁸¹ Ibidem, 284.

⁸² Johnson, 'The Church Committee Investigation of 1975' 203.

⁸³ Schwarz Jr, 'The Church Committee and a new era of intelligence oversight' 285.

⁸⁴ Johnson, 'The Church Committee Investigation of 1975' 206.

veiligheidsdiensten. Er was echter een journalist voor nodig om het Congres zover te krijgen een onderzoek te starten. Opvallend, want de politici wisten al voordat zij de *New York Times* eind 1974 opensloegen dat er het één en ander mis was binnen de inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap.

Bekendheid programma

'F.B.I. Taps Called Plan to Discredit Dr. King' meldde de *New York Times* op 2 mei 1973.⁸⁵ Dat Martin Luther King in de jaren zestig was afgeluisterd was geen geheim, maar dat de FBI hem met materiaal verkregen door middel van telefoontaps actief in diskrediet probeerde te brengen was wel nieuws. Naar aanleiding van een interview met een voormalig FBI-agent schrijft het dagblad dat de dienst probeerde de steun die King onder blanken genoot te ondermijnen en dat journalisten werd gevraagd, op basis van afgeluisterde gesprekken, over het privéleven van de burgerrechtenactivist te schrijven.⁸⁶ Dit was wat COINTELPRO, waar het Church Committee uitgebreid op in is gegaan, in de praktijk inhield.⁸⁷ Toch was het bestaan van het programma al langer bekend. Zo noemt de *New York Times* op 16 november 1974 COINTELPRO bij naam in een nieuwsbericht waarin staat dat een onderzoek naar het programma openbaar wordt gemaakt.⁸⁸ In het artikel worden de organisaties genoemd die doelwit waren van de FBI en ook wordt er geciteerd uit het concept-onderzoeksrapport. Hoewel COINTELPRO er in het rapport over het algemeen genomen goed vanaf komt, wordt er ook gezegd dat een aantal activiteiten niet in een vrije samenleving thuishoort.

De lezers van de *New York Times* waren vóór het onderzoek van het Church Committee al op de hoogte van het bestaan van COINTELPRO en ook diverse Congresleden kenden het FBI-programma, zo verklaarde de Amerikaanse minister van Justitie William Saxbe tijdens een persconferentie op 13 november.⁸⁹ In eerste instantie was het ministerie van Justitie in de veronderstelling dat niemand buiten de FBI over COINTELPRO was geïnformeerd, maar het kwam daar later op terug. Saxbe spreekt van stukjes 'gefragmenteerde informatie' die beschikbaar waren voor verschillende ministers van Justitie en mogelijk ook voor de president. Eenzelfde soort informatie was volgens Saxbe ook beschikbaar gesteld aan leden van verschillende commissies van het Congres.⁹⁰

Gezien de geheimzinnigheid waarmee COINTELPRO omgeven was, is het aannemelijk dat het merendeel van de Congresleden tot de mediapublicaties niet van het programma had gehoord. Op andere gebieden konden zij er echter, ook voor december 1974, niet omheen dat er zaken binnen de

⁸⁵ Wallace Turner, 'F.B.I. Taps Called Plan to Discredit Dr. King', *The New York Times*, 21 mei 1973, 25.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Het Church Committee ging in het eindrapport specifiek in op hoe de FBI met Martin Luther King is omgegaan. Zie: http://www.aarclibrary.org/publib/contents/church/contents_church_reports_book2.htm, 11-12.

⁸⁸ Auteur onbekend, 'Saxbe to Disclose a Study Of Secret Hoover Tactics', *The New York Times*, 16 november 1974, 23.

⁸⁹ John M. Crewdson, 'Saxbe Says Top Officials Had Some Knowledge of F.B.I.'s Drive to Disrupt Various Political Groups', *The New York Times*, 19 november 1974, 24.

⁹⁰ Ibidem.

inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap niet in de haak waren. Zoals eerder al ter sprake is gekomen, luidde één van de conclusies van het Church Committee dat de FBI met enige regelmaat als verlengstuk van het Witte huis fungeerde. Dit zal niet als een verrassing zijn gekomen voor de lezers van de *New York Times* aangezien de krant op 26 februari 1973 februari berichtte over een artikel in *Time Magazine*.⁹¹ Dit tijdschrift beschuldigde de FBI er namelijk van in opdracht van het Witte Huis meer dan twee jaar lang telefoongesprekken van een aantal journalisten te hebben afgeluisterd. Ook zat een aantal ambtenaren die in het Witte Huis werkten onder de tap.⁹² Met de twee jaar durende operatie probeerde de FBI te ontdekken wie er informatie naar de pers lekte. Al voor de publicatie werd met het afluisteren gestopt nadat het Hooggerechtshof had besloten dat afluisterverzoeken aan een rechter moesten worden voorgelegd wanneer de doelwitten geen enkele buitenlandse connectie hadden.⁹³

Geheimzinnigheid

Wat het verhaal extra interessant maakt is dat uit het artikel blijkt dat het Witte Huis niet wilde dat het Congres achter de operatie zou komen. Volgens *Time Magazine* dreigde FBI-directeur J. Edgar Hoover in 1971 de operatie aan het Congres te melden toen het ministerie van Justitie een poging deed Hoover tot aftreden te dwingen. De poging werd vervolgens gestaakt.⁹⁴ Nadat de afluisterpraktijken bekend waren geworden liet het Congres het er niet bij zitten. In september 1973 dreigde de commissie voor Buitenlandse Zaken van de Senaat de benoeming van Henry Kissinger tot minister van Buitenlandse Zaken te vertragen toen een FBI-rapport met informatie over de operatie geheim werd gehouden, waarna twee senatoren het rapport mochten inzien.⁹⁵ Kissinger was ten tijde van de start van de FBI-operatie Nationaal Veiligheidsadviseur en het vermoeden bestond dat hij degene was die de dienst de opdracht had gegeven, iets wat hij tijdens hoorzittingen bleef ontkennen.⁹⁶

Eenmaal minister van Buitenlandse Zaken bleef de affaire Kissinger achtervolgen. Op 14 juni 1974 besloot het ministerie van Justitie de commissie voor Buitenlandse Zaken inzage te geven in een aantal documenten die gebruikt waren in eerdere onderzoek naar zijn rol in het schandaal.⁹⁷ Dit op verzoek van de Senaatscommissie die aan het bekijken was of Kissinger de waarheid sprak toen hij zei dat hij niet de opdracht tot het afluisteren had gegeven. Eerder had onder meer de *Washington*

⁹¹ Auteur onbekend, 'Taps on newsmen by F.B.I. alledged', *The New York Times*, 26 februari 1973, 22.

⁹² Auteur onbekend, 'Taps on newsmen by F.B.I. alledged', *The New York Times*, 26 februari 1973, 22.

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Bernard Gwertzman, 'Senators See F.B.I. Report On Kissinger and Wiretaps', *The New York Times*, 12 september 1973, 97.

⁹⁶ Ibidem

⁹⁷ Spencer Rich, 'Senate Panel To Get Data On Wiretaps', *The Washington Post*, 15 juni 1974, A1.

Post geheime documenten van de FBI gepubliceerd waaruit bleek dat Kissinger wel degelijk opdracht tot het afluisteren had gegeven.⁹⁸ Terwijl de commissie voor Buitenlandse Zaken op de zaak dook, was niet iedereen over de publicatie van *The Washington Post* te spreken. De republikeinse senator Barry Goldwater verdedigde Kissinger in de Senaat, waarna hij tegenover journalisten de actie van de *Post* als 'verraad' kwalificeerde.⁹⁹

Politietrainingen

De publicaties over bovenstaande afluisterzaak en CONINTELPRO laten zien dat er al ruim voordat het Church Committee aan de slag ging signalen waren dat FBI haar boekje te buiten ging. Ook wat de CIA betreft waren deze signalen aanwezig. In de 'kroonjuwelen' waarop Seymour Hersh zijn artikelen baseerde werd gerept over CIA-medewerkers die politieagenten in de Verenigde Staten hadden getraind.¹⁰⁰ Dit was niet alleen in het geheime document te lezen, maar ook in de *New York Times* van 6 februari 1973: 'C.I.A. Discloses It Trained Men From 12 U.S. Police Agencies', aldus het dagblad.¹⁰¹ In het artikel erkent de CIA twee jaar lang agenten van zo'n twaalf politiekorpsen training te hebben gegeven in het omgaan met explosieven, het detecteren van telefoontaps en het structureren van inlichtingendossiers.

De verklaring van de dienst kwam nadat Edward Koch, lid van het Huis van Afgevaardigden, vragen had gesteld naar aanleiding van de onthulling dat veertien politieagenten door medewerkers van de dienst waren getraind. Koch verzocht collega's uit het Huis van Afgevaardigden een onderzoek in te stellen omdat 'de statuten van de CIA de dienst verbieden deel te nemen aan politieactiviteiten op het grondgebied van de Verenigde Staten'. Begin maart 1973 kondigde CIA-directeur James Schlesinger aan dat het aantal trainingen beperkt zou worden: "Gezien de gevoeligheid van dit onderwerp heb ik besloten dat zulke activiteiten in de toekomst alleen mogen plaatsvinden in de meest zware situaties en alleen met mijn persoonlijke toestemming."¹⁰² De binnenlandse activiteiten van de dienst bleven echter een punt van zorg voor de politiek, zo bleek tijdens een hoorzitting van de Amerikaanse Senaatscommissie voor Defensie die werd gehouden op 1 augustus 1973. William Colby werd het vuur na aan de schenen gelegd in aanloop naar zijn benoeming als nieuwe directeur van de CIA door de senatoren die bang waren dat de CIA illegale activiteiten ontplooide op Amerikaans grondgebied.¹⁰³ Een maand later gaf de voorzitter van de commissie, John Stennis, aan

⁹⁸ Auteur onbekend, 'Goldwater Sees 'Treason' In Post Use of FBI Data', *The Washington Post*, 13 juni 1974, A18.

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ ¹⁰⁰ Auteur onbekend, 'Family Jewels', pagina 223, verschijningsdatum onbekend, in te zien via http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB222/family_jewels_full_ocr.pdf.

¹⁰¹ David Burnham, 'C.I.A. Discloses It Trained Men From 12 U.S. Police Agencies', *The New York Times*, 6 februari 1973, 78.

¹⁰² David Burnham, 'C.I.A. Will Curb Training It Provides Police Forces', *The New York times*, 6 maart 1973, 29.

¹⁰³ Mary Russel, 'CIA Director Is Confirmed By the Senate', *The Washington Post*, 2 augustus 1973, A1.

plannen te hebben hoorzittingen te houden over de CIA-activiteiten om zo de betrokkenheid van de dienst bij binnenlandse aangelegenheden verder te beperken.¹⁰⁴

Chili

Een belangrijke conclusie van het Church Committee was dat de CIA wereldwijd verkiezingen had gemanipuleerd.¹⁰⁵ Een van die landen waar dit was gebeurd was het Zuid-Amerikaanse Chili. De CIA deed daar echter veel meer dan het manipuleren van verkiezingen, zo bleek uit bevindingen van de onderzoekscommissie. 'Geheime betrokkenheid van de Verenigde Staten in Chileense aangelegenheden in de periode 1963-1973 was uitgebreid en doorlopend. De CIA spendeerde drie miljoen dollar in een poging het resultaat van de Chileense presidentsverkiezingen van 1964 te beïnvloeden', aldus het rapport van het Church Committee.¹⁰⁶ 'Acht miljoen dollar werd uitgegeven in de drie jaren tussen 1970 en de militaire coup in september 1973, waarvan alleen al meer dan drie miljoen in het fiscale jaar 1972.'¹⁰⁷ Het was niet alleen de CIA die de Chileense politiek probeerde te beïnvloeden, ook diverse multinationals waren op dit gebied actief. Zij gebruikten hun middelen om de marxistische Salvador Allende tegen te werken en het Church Committee gaat in haar rapport uitgebreid in op de acties van het Amerikaanse International Telephone & Telegraph (ITT), dat een relatie had met de CIA.¹⁰⁸

Het was niet de eerste keer dat Frank Church aandacht besteedde aan de situatie in Chili. Als voorzitter van een speciale subcommissie van de Senaatscommissie voor Buitenlandse Zaken nam hij al eerder International Telephone & Telegraph (IT&T) onder de loep. Op 16 maart 1973 startte zijn commissie een onderzoek naar aanleiding van berichtgeving dat het bedrijf in 1970 geheime politieke operaties had uitgevoerd om zo te voorkomen dat Allende president zou worden.¹⁰⁹ Als eersten werden Harold Geneen, de topman van IT&T, en voormalig directeur van de CIA John McCone ondervraagd. McCone werd na zijn tijd bij de CIA lid van de raad van bestuur van IT&T. De verwachting was dat de senatoren tijdens het onderzoek zouden ingaan op de contacten tussen medewerkers van ITT en William Broe, die rondom de Chileense verkiezingen hoofd geheime operaties in Latijns-Amerika was.¹¹⁰

Deze verwachting bleek correct en tijdens het onderzoek verklaarde Broe dat IT&T de CIA had

¹⁰⁴ Judy Nicol, 'Sen. Stennis Seeks to Restrict CIA Domestic Role', *The Washington Post*, 17 september 1973, A3.

¹⁰⁵ Johnson, 'The Church Committee Investigation of 1975' 201.

¹⁰⁶ Rapport Church Committee, Volume 7: Covert Action, 'Covert Action in Chile: 1963-1973', 148. In te zien via http://www.aarclibrary.org/publib/church/reports/vol7/html/ChurchV7_0076b.htm.

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Rapport Church Committee, Volume 7: Covert Action, 'Covert Action in Chile: 1963-1973', 158-161. In te zien via http://www.aarclibrary.org/publib/church/reports/vol7/html/ChurchV7_0081b.htm.

¹⁰⁹ Laurence Stern, 'Senate Panel Opens Investigation of ITT Operations in Chile', *The Washington Post*, 17 maart 1973, A2.

¹¹⁰ Ibidem.

aangeboden financieel bij te dragen aan een operatie die moest voorkomen dat Allende president zou worden. De CIA zou hier volgens Broe niet op in zijn gegaan.¹¹¹ Het werd duidelijk dat de Senaatscommissie voor Buitenlandse Zaken grote twijfels had over de rol van de CIA in Chili. Volgens de voorzitter van de commissie, senator James Fulbright, leek het erop dat de CIA inging op een verzoek van een voormalig directeur van de CIA (McCone) in plaats van dat er werd gehandeld op basis van regeringsbeleid.¹¹² Het ministerie van Buitenlandse zaken bleef echter volhouden dat de Verenigde Staten niet in het land hadden geïntervenieerd.¹¹³ Naar aanleiding van het onderzoek nam de Senaat in juli 1973 een wet aan die het aanbieden van geld aan een ambtenaar of overheidsdienst ten einde een buitenlandse verkiezing te beïnvloeden strafbaar stelde. Het aannemen van het geld werd ook strafbaar volgens deze wet. Hiermee was de 'zaak Chili' echter nog lang niet afgedaan.

In september 1974 publiceerde de *New York Times* een uitgebreid verhaal over betrokkenheid van de CIA in Chileense aangelegenheden. Seymour Hersh wist in het artikel 'C.I.A. Chief Tell House Of \$8-Million Campaign Against Allende' in '70-73 te melden dat CIA-directeur William Colby tijdens een geheime hoorzitting in april voor een comité van het Huis van Afgevaardigden had verklaard dat de dienst actief was geweest in het Zuid-Amerikaanse land. Daarbij zei Colby ook dat de regering, in de persoon van minister van Buitenlandse Zaken Henry Kissinger, ervan op de hoogte was geweest dat de CIA miljoenen dollars inzette tegen de regering van Allende.¹¹⁴ Buitenlandse Zaken bleef ontkennen dat het had geïntervenieerd in de binnenlandse aangelegenheden van Chili en Kissinger gaf tijdens een hoorzitting aan dat de acties niet bedoeld waren de Chileense regering te ondermijnen.¹¹⁵

Amerikaanse politici reageerden, ondanks het ontkennen van Buitenlandse Zaken, verontwaardigd op de onthullingen. De hoofdadviseur van de subcommissie van de Senaatscommissie voor Buitenlandse Zaken die onderzoek had verricht naar International Telephone & Telegraph beschuldigde diverse getuigen ervan bewust de Senaat te hebben misleid en de voorzitter van de commissie kondigde een onderzoek naar de verklaringen aan.¹¹⁶ Naar aanleiding van de getuigenis van William Colby schreef Congreslid Michael Harrington collega's uit het Huis van Afgevaardigden een brief waarin hij protesteerde tegen de clandestiene operaties van de CIA. Ook ageerde hij tegen de regering onder leiding van president Nixon, die de acties van de CIA weigerde te onthullen ondanks meerdere verzoeken van het Congres, en klaagde hij over de beperkingen waar

¹¹¹ Auteur onbekend, 'Senate bill blocks foreign vote role', *The New York Times*, 27 juli 1973, 8.

¹¹² Eileen Shanahan, 'C.I.A.'s Action On Chile Unauthorized, Ex-Aide Says', *The New York Times*, 30 maart 1973, 3.

¹¹³ Seymour Hersh, 'State Department Upholds Stand U.S. Did Not Interfere in Chile', *The New York Times*, 10 september 1974, 3.

¹¹⁴ Seymour Hersh, 'C.I.A. Chief Tell House Of \$8-Million Campaign Against Allende in '70-73', *The New York Times*, 8 september 1974, 1.

¹¹⁵ Seymour Hersh, 'State Department Upholds Stand U.S. Did Not Interfere in Chile', *The New York Times*, 10 september 1974, 3 en Seymour Hersh, 'C.I.A. is Linked to Strikes in Chile That Beset Allende', *The New York Times*, 20 september, 1974, 81.

¹¹⁶ Seymour Hersh, 'State Department Upholds Stand U.S. Did Not Interfere in Chile', *The New York Times*, 10 september 1974, 3 en Seymour Hersh, 'Senators order Inquiry on Chile', *The New York Times*, 18 september 1974, 5.

Congresleden tegen aanliepen wanneer zij onderzoek wilden doen naar geheime activiteiten van de dienst.¹¹⁷

Verontwaardiging

Voor december 1974 wisten Amerikaanse politici al dat er het één en ander mis was binnen de diensten. Ze besteedden er aandacht aan, maar echt hard werden de regering en de inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap naar aanleiding van de sporadische onthullingen niet aangepakt. Dit veranderde met de publicatie van de artikelen van Seymour Hersh in december 1975. Nog voordat de politici ook maar een onderzoek waren gestart, stapte Congreslid Michael Harrington naar de rechter. Hij eiste dat de CIA zou stoppen met interventies in andere landen en met afluisteroperaties in eigen land.¹¹⁸ John Sparkman, de waarnemend voorzitter van de Senaatscommissie voor Buitenlandse Zaken, ging iets rustiger te werk. Naar aanleiding van de berichtgeving kondigde hij hoorzittingen aan waar de 'berichten en geruchten dat de CIA actief intervenueert in de binnenlandse aangelegenheden van andere landen' ter sprake zouden komen.¹¹⁹ Enkele dagen eerder had Sparkman de CIA al gewezen op de nieuwe Hughes-Ryan Act, die de CIA verbood geld te besteden aan operaties in het buitenland die een ander doel hadden dan het vergaren van informatie tenzij de president besloot dat een actie in het belang van nationale veiligheid was.¹²⁰

Sparkman was niet de enige die de CIA op de vingers tikte. Eerder al had president Ford de inlichtingendienst duidelijk gemaakt dat zijn regering het niet zou tolereren als er operaties in de Verenigde Staten werden uitgevoerd die in strijd waren met het CIA-handvest.¹²¹ Ford had dit tijdens een telefoongesprek tegen CIA-directeur Colby gezegd nadat hij in de *New York Times* op 22 december het artikel van Seymour Hersh had gelezen. Colby had Ford op zijn beurt verzekerd dat er op dat moment 'niets vergelijkbaars' aan de gang was.¹²² Voor senator William Proxmire was een telefoongesprek niet genoeg. Direct na het verschijnen van het eerste artikel van Hersh op 22 december riep hij om het aftreden van voormalig CIA-directeur Richard Helms, die op dat moment ambassadeur in Iran was. Ook eiste hij een onderzoek van het ministerie van Justitie naar de vermeende binnenlandse afluisterpraktijken.¹²³ Het was niet verwonderlijk dat Proxmire zo fel reageerde aangezien hij al jaren veel kritiek had op de CIA en vond dat het budget van de dienst openbaar moest worden gemaakt. Daarnaast had hij zich achter wetgeving geschaard die tot doel

¹¹⁷ Seymour Hersh, 'C.I.A. Chief Tell House Of \$8-Million Campaign Against Allende in '70-73', *The New York Times*, 8 september 1974, 1.

¹¹⁸ David Binder, 'A Suit to Curb C.I.A. Activities Announced by Rep. Harrington', *The New York Times*, 28 december, 1974.

¹¹⁹ Seymour Hersh, 'Sparkman Plans Inquiry on C.I.A Activities Abroad', *The New York Times*, 9 januari 1975, 20.

¹²⁰ Seymour Hersh, 'C.I.A. told to curb activities abroad', *The New York Times*, 7 januari 1975, 69.

¹²¹ John Herbert, 'Ford Fobids C.I.A. to Act Illegally in Domestic Field', *The New York Times*, 23 december 1975, 57.

¹²² Ibidem.

¹²³ Seymour Hersh, 'Proxmire to Seek Inquiry on C.I.A. over Role in U.S.', *The New York Times*, 23 december 1974, 57.

had de acties van de CIA aan banden te leggen.¹²⁴ Op 22 december was hij niet de enige die fel reageerde. Veel Congresleden eisten zowel een onderzoek als hoorzittingen zodat de zaak tot op de bodem kon worden uitgezocht.¹²⁵

Op 27 januari 1975 werd duidelijk dat het overgrote deel van de Senaat een eigen onderzoek wilde. 82 senatoren stemden voor de oprichting van een onderzoekscommissie, vier senatoren stemden tegen. Het Committee To Study Governmental Operations With Respect to Intelligence Activities was een feit. Op dat moment was al duidelijk dat Frank Church het committee hoogstwaarschijnlijk zou voorzitten.¹²⁶ Samen met zijn collega's beet hij zich vast in de wereld van de Amerikaanse inlichtingen- en veiligheidsdiensten terwijl het Amerikaanse volk meekeek. Tijdens het onderzoek bleek dat er veel mis was bij de verschillende diensten en het eindrapport bevestigde dat. Een grote verrassing kan het voor de politici die enigszins in de diensten geïnteresseerd waren niet zijn geweest. Het overzicht ontbrak misschien bij hen, maar de puzzelstukjes waren er zeker. De acties van de CIA in Chili, het trainen van Amerikaanse politieagenten door medewerkers van de dienst, de FBI die als verlengstuk van het Witte Huis fungeerde en zelfs de eerste berichtgeving rond COINTELPRO. Achteraf is het makkelijk praten, maar er waren wel degelijk tekenen dat er iets fout zat bij de diensten. Toch grepen de Senaat en het Huis van Afgevaardigden pas in toen de artikelen van Hersh in de *New York Times* werden gepubliceerd. De media-aandacht zette de Congresleden ertoe aan op de ladderwagen te springen om de grote brand te blussen. Nu, bijna veertig jaar later, zijn de Amerikaanse inlichtingen- en veiligheidsdiensten opnieuw in het nieuws en roeren ook de politici zich. Het is echter de vraag of zij verrast kunnen zijn over de onthullingen van Edward Snowden.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ Ibidem.

¹²⁶ David E. Rosenbaum, 'C.I.A.-F.B.I. Inquiry Voted by Senate', *The New York Times*, 28 januari 1975, 1.

3 - Massasurveillance

'De inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap wordt geconfronteerd met een vertrouwensbreuk (...) Om het vertrouwen te herstellen moet de NSA minder tijd besteden aan het verzamelen van gegevens van onschuldige Amerikanen en meer tijd aan het beveiligen van de geheimen van onze land en het ter verantwoording roepen van haar eigen mensen.'¹²⁷ Het is november 2013 en senator Patrick Leahy laat er geen misverstand over bestaan hoe hij denkt over de werkwijze van de NSA. Net als zo'n veertig jaar geleden ligt er een inlichtingendienst onder het vergrootglas en is de privacy versus veiligheid-discussie weer opgelaaid. En dit alles naar aanleiding van de informatie die Edward Snowden halverwege 2013 het land wist uit te smokkelen.

Op 20 mei 2013 stapte Snowden aan boord van een vliegtuig met als bestemming Hongkong. Hij wist toen nog niet wat zijn acties allemaal teweeg zouden brengen. Snowden werkte tot dan toe al een aantal jaren via een defensiebedrijf voor de NSA op Hawaï waardoor hij toegang had tot grote hoeveelheden gevoelige informatie. Eenmaal in Hongkong werd het eerste artikel geschreven op basis van documenten aangeleverd door Snowden. Het werd gepubliceerd door *The Guardian* en al snel volgden andere media. 'Mijn enige motief is het publiek te informeren over wat er in hun naam wordt gedaan en wat er tegen hen wordt gedaan', zei hij op 10 juni 2013 in het Britse dagblad.¹²⁸ Diezelfde krant pakte vier dagen eerder groots uit met een artikel gebaseerd op de informatie van Snowden. In het stuk onthulde journalist Glenn Greenwald dat de NSA toegang had tot de belgegevens van de miljoenen klanten van de Amerikaanse telefoonprovider Verizon.¹²⁹

Uit het artikel bleek dat de rechter Verizon verplichtte gegevens aan de NSA te overhandigen. Zo werden onder meer de nummers van de personen die met elkaar belden, bellocaties, gespreksduur en de tijd van de telefoontjes doorgespeeld. Het gesprek zelf kwam daarentegen niet bij de NSA terecht.¹³⁰ Het document waar Greenwald zijn verhaal op baseerde toonde volgens *The Guardian* voor de eerste keer aan dat de regering van president Obama aan bulkcollectie van gegevens deed en dat er geen rekening mee werd gehouden of iemand verdachte was of niet.¹³¹ Een dag later bleek dat niet alleen de gegevens van Verizon niet veilig waren voor de NSA, maar dat de dienst ook data van onder meer Microsoft, Google en Facebook kon inzien. Op 7 juni maakte de wereld kennis met Prism.¹³²

¹²⁷ Senator Patrick Leahy, 'NSA oversight en accountability', Congressional Record 6-11-2013, pagina S7872.

¹²⁸ Glenn Greenwald, Ewen MacAskill en Laura Poitras, 'Covert surveillance: 'I have no intention of hiding ... I have done nothing wrong': Profile: Edward Snowden, the man responsible for the leaks of secret documents detailing the NSA's widespread phone and internet surveillance', *The Guardian*, 10 juni, 2.

¹²⁹ Glenn Greenwald, 'Exclusive: US orders phone firm to hand over data on millions of calls: Top secret court ruling demands 'ongoing, daily' data from Verizon', *The Guardian*, 6 juni, 1.

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Ibidem.

¹³² Barton Gellman en Laura Poitras, 'U.S. mines Internet firms' data, documents shows', *The Washington Post*, 7 juni 2013, A01.

'De National Security Agency en de FBI hebben directe toegang tot de centrale servers van negen toonaangevende Amerikaanse internetbedrijven', schreven Barton Gellman en Laura Poitras, op bovengenoemde datum in *The Washington Post*.¹³³ Prism richtte zich sinds 2007 voornamelijk op buitenlands communicatieverkeer dat via Amerikaanse servers verliep en had de zegen van de rechter gekregen. Net als het geval was bij de gegevens van Verizon hadden de Amerikaanse diensten geen specifieke aanleiding nodig om de data te onderscheppen en te analyseren.¹³⁴ Ook wat Prism betreft was er sprake van bulkcollectie. Hoewel *The Washington Post* de internetcorporaties als 'partners' kwalificeerde, ontkenden meerdere bedrijven in het stuk willens en wetens informatie aan de diensten door te sluizen.

Dat de Amerikaanse inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap gegevens verzamelt was geen geheim, de massaliteit was voor velen wel een verrassing. Voorafgaand aan de publicaties van Seymour Hersh in 1974 sijnpelde er regelmatig informatie door over de werkwijze van de diensten, maar wat betreft de onthullingen van Snowden is dit veel minder het geval. Regelmatig is er gepubliceerd over de bevoegdheden van de diensten, maar nooit ging de berichtgeving de diepte in. Zo waarschuwden de senatoren Ron Wyden en Mark Udall, beiden lid van het Senate Select Committee on Intelligence, in de twee jaren voorafgaand aan de onthullingen voor de omvang van de spionageprogramma's en de geheime interpretatie van de wetgeving die deze programma's mogelijk maakten.¹³⁵ Het bleef echter altijd vaag waar zij exact op doelden. De twee Democraten konden ook niet anders, aangezien leden van de toezichtcommissie geclassificeerde informatie niet publiekelijk mogen bespreken. Zelfs niet als deze informatie op een andere wijze naar buiten is gekomen.¹³⁶

Ondanks het feit dat de senatoren omfloerst moesten praten, was de waarschuwing van senator Udall duidelijk toen hij op 27 december 2012 met zijn collega's in de Senaat debatteerde over verlenging van de Foreign Intelligence Surveillance Act. Volgens Udall was er niets dat de inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap tegenhield grote hoeveelheden informatie door te spitten die zonder wettelijke toestemming verkregen was om zo op zoek te gaan naar de telefoon- of mailgegevens van specifieke Amerikanen.¹³⁷ 'De waarheid is dat, hoewel veel senatoren voor zullen stemmen, de wet incompleet is en hervormingen nodig heeft. (...) Ik geloof dat zowel het Congres als de burgers niet goed begrijpen welke effecten deze wet heeft gehad en kan hebben voor de privacy

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Op 12 december 2012 waarschuwden Wyden en Udall bijvoorbeeld voor de Foreign Intelligence Surveillance Act. Ook onschuldige Amerikanen zouden volgens hen niet veilig zijn voor de diensten. Gellman en Poitras, 'U.S. mines Internet firms' data, documents shows', A01.

¹³⁶ Kibbe, 'Congressional Oversight of Intelligence', 34.

¹³⁷ FISA Amendments Act Reauthorization of 2012, Congressional Record 27-12-2012, pagina S8415.

van gezagsgetrouwen Amerikanen.¹³⁸ Ook de Republikeinse senator Ron Paul stond zeer kritisch tegenover de wet, hij verwees naar het vierde amendement van de Amerikaanse grondwet dat onredelijke doorzoeken en inbeslagnames verbiedt.¹³⁹ De zorgen van de senatoren mochten echter niet baten, op 28 december werd de wet aangenomen nadat 73 senatoren voor hadden gestemd en 23 tegen. Diverse voorstellen van zowel Democraten als Republikeinen om de burgerlijke vrijheden en de privacy van Amerikanen beter te beschermen werden weggestemd.¹⁴⁰

Amerikaanse politici wisten dat de Amerikaanse inlichtingen- en veiligheidsdiensten verregaande bevoegdheden hadden om informatie te verzamelen, de senatoren en leden van het Huis van Afgevaardigden waren immers zelf met onder andere bovenstaande wetgeving akkoord gegaan. Dat de diensten steeds verder gingen konden velen echter niet weten. De informatie over bijvoorbeeld de toegang die de NSA en de FBI tot de servers van grote Amerikaanse internetbedrijven hadden was simpelweg geheim. Mogelijk dat dit ter sprake is gekomen in het Senate Select Committee on Intelligence en het House Permanent Select Committee on Intelligence, maar de informatie is altijd binnenskamers gebleven. Totdat Edward Snowden ten tonele verscheen.

Reacties op onthullingen

'Wat Snowden heeft gedaan grenst aan verraad en ik vind dat hij vervolgd moet worden op basis van alle mogelijkheden die de wet biedt.'¹⁴¹ Senator Dan Coats liet er daags na het verschijnen van de eerste krantenartikelen over de afluisterpraktijken van de geheime diensten geen misverstand over bestaan: Snowden is een crimineel. Hij stond hierin niet alleen want bijvoorbeeld ook de voorzitter van het SSCI, de Democraat Dianne Feinstein, was van mening dat Snowden achter tralies hoorde te verdwijnen.¹⁴² Beide senatoren vonden elkaar ook in het verdedigen van de verregaande spionageactiviteiten. 'Het zijn er meer dan je denkt', aldus Feinstein over de potentiële aanslagen die volgens haar zijn voorkomen dankzij de surveillanceprogramma's.¹⁴³ Ook Coats stelde dat de diensten met het afluisteren veel onheil hebben voorkomen: 'Deze programma's leggen verbanden en hebben tientallen terroristische aanslagen gestopt. Het zijn enkele van de meest effectieve middelen om ons land te beschermen tegen terroristische organisaties als Al Qaida.'¹⁴⁴ De al eerder genoemde senatoren en criticasters van de diensten Ron Wyden en Mark Udall hadden een andere kijk op de zaak. Zij vonden dat de afluisterprogramma's te ver gingen en waren het ook niet eens met hun collega's Feinstein en Coats, die stelden dat met de verkregen informatie veel aanslagen waren

¹³⁸ FISA Amendments Act Reauthorization of 2012, Congressional Record 27-12-2012, pagina S8414.

¹³⁹ Robert Pear, 'Federal power To Intercept Messages is Extended', *The New York Times*, 29 december 2012, 12.

¹⁴⁰ Pear, 'Federal power To Intercept Messages is Extended', 12.

¹⁴¹ Congressional Record 17-6-2013, pagina S4510.

¹⁴² Jeremy Peters, 'Support for N.S.A. Defies Liberal Critic and Repute', *The New York Times*, 2 juli 2013, 15.

¹⁴³ David Sanger en Jeremy Peters, 'A Promise of Changes For Acces to Secrets', *The New York Times*, 14 juni 2013.

¹⁴⁴ Congressional Record 17-6-2013, pagina S4510.

voorkomen. Ook Wyden en Udall zeiden dat met behulp van Prism 'meerdere terroristische plannen zijn verstoord', maar het massaal verzamelen van telefoongegevens had volgens hen weinig of geen effect gehad.¹⁴⁵ De twee kregen bijval van senator Patrick Leahy die zei dat hij een geclassificeerde lijst had ingezien met daarop terroristische activiteiten die door middel van surveillancetechnieken waren ontdekt, maar dat niet bleek dat de verzamelde telefoongegevens hieraan een grote bijdrage hadden geleverd. Regeringsmedewerkers overdrijven het succes van het programma, aldus Leahy.¹⁴⁶

Volgens senator Dan Coats hoefden de Amerikanen zich niet druk te maken over hun privacy aangezien de diensten 'niet de tijd, niet de behoefte en niet de autoriteit hebben' om het privéleven van burgers onder de loep te nemen.¹⁴⁷ Mike Rogers, lid van het Huis van Afgevaardigden en voorzitter van het HPSCI, zei in de *New York Times* van 10 juni 2013 ook dat niemand zich zorgen hoefde te maken: 'De National Security Agency luistert niet naar telefoongesprekken en leest geen e-mailberichten van Amerikanen. Deze programma's staan dat niet toe.'¹⁴⁸ Toch was niet iedereen daarvan overtuigd, bleek wel uit de reactie van senator Richard Durbin op de onthullingen. 'De vraag is: wat moeten we doen om veilig te zijn in de Verenigde Staten? Hoe ver moeten we gaan? Moeten we onze privacy en rechten opofferen? Dit is een belangrijke vraag die we in een democratie constant moeten stellen en beantwoorden.'¹⁴⁹

Bod Goodlatte, lid van het Huis van Afgevaardigden en voorzitter van het juridisch comité, had deze vraag al voor zichzelf beantwoord. 'Als onze overheid als *Big Brother* gaat worden dan moeten de mensen dit weten en beslissen of dit is wat ze willen.'¹⁵⁰ Direct na de eerste onthullingen van Snowden lieten zo'n vijftig senatoren, leden van het Huis van Afgevaardigden en andere politici weten tegen de afluisterprogramma's te zijn of er grote zorgen over te hebben.¹⁵¹ Volgens John Conyers, een collega van Goodlatte, gingen 'alle alarmbellen af' toen *The Washington Post* inzicht gaf in de praktijken van de NSA.¹⁵² Deze alarmbellen schudden de Congresleden wakker, de diensten kwamen onder een vergrootglas te liggen

Onderzoek

Op 27 juni 2013 stuurden 26 senatoren onder leiding van senator Ron Wyden een brief naar Director of National Intelligence James Clapper waarin zij aangaven zich onder meer zorgen te maken over de

¹⁴⁵ Ellen Nakashima, '2 senators: Phone data didn't help fight terror,' *The Washington Post*, 20 juni 2013, A07.

¹⁴⁶ Charlie Savage en David Sanger, 'Senate Panel Presses N.S.A. On Phone Logs', *The New York Times*, 1 augustus 2013, 1.

¹⁴⁷ Congressional Record 17-6-2013, pagina S4510.

¹⁴⁸ Brian Knowlton, 'Lawmakers Mostly Defend Surveillance', *The New York Times*, 10 juni 2013, 12.

¹⁴⁹ Ellen Nakashima, Jerry Markon en Ed O'Keefe, 'Lawmakers defend, criticize NSA collection of phone logs', *Washingtonpost.com*, 7 juni 2013, A14.

¹⁵⁰ Paul Kane, 'Long quietly and routinely approved, surveillance laws draw new scrutiny', *The Washingtonpost.com*, 8 juni 2013, A04.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Ibidem.

massacollectie van communicatiegegevens en de daarbij behorende wetgeving.¹⁵³ Aangezien de senatoren, afkomstig uit zowel de Republikeinse als de Democratische partij, 'verzekerd willen zijn van een geïnformeerde discussie', stelden zij Clapper in de brief meerdere vragen waar niet-geclassificeerde antwoorden op werden verwacht. Hoewel werd afgesloten met de mededeling dat de senatoren uitkeken naar de discussies die zouden volgen, is het duidelijk dat zij niet verwachtten dat de hoorzittingen een gezellige aangelegenheid zouden worden. De politici hadden het in de brief niet voor niets over misleiding en een gebrek aan vertrouwen dat de Amerikanen hadden in hun overheid.¹⁵⁴

Dat senatoren van beide politieke partijen een gezamenlijk signaal afgaven, toont aan hoe serieus zij de situatie namen en ook een actie van leden van het Huis van Afgevaardigden liet niets aan duidelijkheid te wensen over. Op 24 juli 2013 werd een amendement in stemming gebracht waarin stond dat de NSA alleen nog maar telefoongegevens mocht verzamelen van personen waartegen een onderzoek liep. Het amendement haalde het uiteindelijk niet, 205 politici stemden voor terwijl 217 politici nee zeiden tegen het voorstel.¹⁵⁵ Het opmerkelijke is niet alleen dat het verschil tussen de ja- en de nee-stemmers erg klein was, maar ook dat een behoorlijk aantal Democraten en Republikeinen voor het wetsvoorstel stemden, waaronder kopstukken van beide kanten.¹⁵⁶ In de diep verdeelde Amerikaanse politiek is het niet gebruikelijk dat beide kampen met elkaar optrekken. De regering van Obama heeft dan ook, aldus het hoofdredactioneel commentaar in de *New York Times* van 26 juli een '*bipartisan warning*' gekregen.¹⁵⁷

Zoals bij een goede politieke controverse gebruikelijk werd niet alleen snel om nieuwe wetgeving geroepen, ook werd door politici die tegen de werkwijze van de diensten ageerden naar zondebokken gezocht. Zo stuurde Bill Flores, lid van het Huis van Afgevaardigden, een brief naar president Obama met het verzoek Director of National Intelligence Clapper en Eric Holder, de minister van Justitie, naar huis te sturen omdat zij de rechten van de Amerikanen niet zouden beschermen. Hun ontslag gecombineerd met voortdurend oversight door het Congres zou volgens Flores het vertrouwen van de burger in de afluisterprogramma's herstellen.¹⁵⁸ Zijn collega Betty McCollum was van mening dat het Congres dan eerst de hand in eigen boezem moest steken. Sinds de invoering van de Patriot Act onder president Bush hadden de Congresleden volgens haar hun toezichtstaken laten verslonzen wat ertoe had geleid dat de NSA onbelemmerd kon afluisteren. Het gebrek aan oversight maakte dat de NSA twee onderdelen van de Patriot Act kon misbruiken, aldus

¹⁵³ Ron Wyden e.a., 'Brief aan Director of Central Intelligence James Clapper', 13 juni 2013. In te zien via <http://www.wyden.senate.gov/download/?id=87b45794-0fa4-4b1a-b3a6-e659a91a5042&download=1>.

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ The editorial board, 'A Bipartisan Warning on Surveillance', *The New York Times*, 26 juli 2013, 22.

¹⁵⁶ Jonathan Weisman, 'Momentum Builds Against N.S.A. Surveillance', *The New York Times*, 29 juli 2013, 1.

¹⁵⁷ Ibidem.

¹⁵⁸ Congressional Record 2-8-2013, pagina H5375.

McCollum die dit 'simpelweg onacceptabel' vond.¹⁵⁹

Congresleden die zich met het toezicht op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten bezighielden erkenden dat het oversight te wensen overliet, maar zij stelden tegengewerkt te zijn door de regering. Misleidende verklaringen van regeringsmedewerkers zouden de politici op het verkeerde been hebben gezet waardoor de diensten hun gang konden gaan.¹⁶⁰ Zo verklaarde James Clapper in maart 2013 tegenover het Senate Select Committee on Intelligence dat de overheid niet bezig was met het verzamelen van informatie over miljoenen Amerikanen en gingen Congresleden er op basis van verklaringen van ambtenaren van het ministerie van Justitie van uit dat informatie per onderzoek werd verzameld en niet massaal. Ook zouden regeringsmedewerkers meerdere malen in geheime briefings tegenover senatoren de effectiviteit van een surveillanceprogramma hebben overdreven.¹⁶¹ Dit soort uitspraken hadden er volgens senator Wyden toe geleid dat het voor zowel de burgers als Congresleden onmogelijk was op basis van feiten een debat te voeren over de afluisterpraktijken van de overheid.¹⁶² De eerder genoemde Mike Rogers en Dianne Feinstein vonden echter dat van misleiding en geheimzinnigheid geen sprake was en Harry Reid, de Democratische fractieleider in de Senaat, was het hiermee eens: 'Congresleden hebben voldoende mogelijkheden gehad om zich op de hoogte te laten stellen van de programma's.'¹⁶³

Maatregelen

Na de publicatie van de eerste krantenartikelen in juni 2013 waren in ieder geval alle politici op de hoogte van de surveillanceprogramma's. Hun interesse was zonder meer gewekt en op 13 juni lieten zo'n vijftig senatoren zich achter gesloten deuren bijpraten over de actie van Snowden.¹⁶⁴ Direct na afloop van de briefing gaf Feinstein aan dat er maatregelen zouden worden genomen, al hadden deze geen betrekking op de wijze waarop de diensten hun informatie vergaarden. De toekomstige wetgeving was volgens de senator bedoeld om het delen van gevoelige informatie met bedrijven werkzaam voor het ministerie van Defensie aan banden te leggen om zo nieuwe lekken tegen te gaan.¹⁶⁵ Haar collega's richtten zich wel direct op de afluisterprogramma's en naarmate 2013 vorderde ebde hun aandacht niet weg. Diverse politici kondigden wetgeving aan die de werkwijze van de diensten aan banden moest leggen.

Leden van het juridisch comité van het Huis van Afgevaardigden gingen in juli tijdens een hoorzitting in de aanval terwijl een aantal hoge ambtenaren de surveillanceprogramma's

¹⁵⁹ Congressional Record 2-8-2013. pagina E1244.

¹⁶⁰ Peter Wallsten, 'Lawmakers: Testimony hurts oversight of spying', *The Washingtonpost.com*, 11 juli 2013, A01.

¹⁶¹ Ibidem.

¹⁶² Ibidem.

¹⁶³ Ibidem.

¹⁶⁴ David Sanger en Jeremy Peters, 'A Promise of Changes For Acces to Secrets', *The New York Times*, 14 juni 2013, 18.

¹⁶⁵ Sanger en Peters, 'A Promise of Changes For Acces to Secrets', 14.

verdedigden. Zowel Republikeinen als Democraten vonden dat de overheid haar boekje te buiten was gegaan en buiten de kaders was getreden die het Congres had vastgesteld. Meerdere politici noemden de bulkcollectie van gegevens onhoudbaar en dreigden dat het Congres de wettelijke steun per direct zou intrekken. Een andere optie was volgens hen dat het Congres kon weigeren de wetgeving te hernieuwen wanneer deze in 2015 zou verlopen.¹⁶⁶ Buiten het uiten van kritiek op de diensten eisten politici in juli ook meer openheid van het Witte Huis. Zo stelde bijvoorbeeld de Democratische senator Al Franken met wetgeving te komen die de overheid ertoe moest verplichten informatie openbaar te maken en tegelijkertijd gaf de Democraat Rick Larsen aan hetzelfde te doen in het Huis van Afgevaardigden.¹⁶⁷

'De plotselinge heroverweging van het anti-terrorismebeleid dat na 11 september is ingesteld komt voor velen in Washington als een verrassing, schreef Jonathan Weisman in zijn artikel 'Momentum Builds Against N.S.A. Surveillance' in de *New York Times* van 29 juli.¹⁶⁸ De regering moet toch met enige zorg naar het Capitool hebben gekeken vanwege de roep om verandering die uit de zetel van de Amerikaanse volksvertegenwoordiging klonk. Zoals eerder geschreven werd een amendement om het verzamelen van telefoongegevens door de NSA aan banden te leggen ternauwernood weggestemd, maar dat weerhield twee leden van het juridisch comité van het Huis van Afgevaardigden er niet van aan eenzelfde soort voorstel te blijven werken dat later die zomer in stemming moest worden gebracht.¹⁶⁹

Ook andere politici kondigden veranderingen aan, al waren die in juli nog weinig concreet. Zo gaf senator Mark Udall aan dat er binnen het SSCI was gesproken over aanpassingen en volgens een Republikeinse collega lagen er veel ideeën op tafel.¹⁷⁰ Zelfs Mike Rogers, de voorzitter van het HPSCI die eerder zei dat niemand zich zorgen hoefde te maken over zijn of haar privacy, gaf aan dat hij van plan was een nieuwe wet te schrijven met daarin maatregelen die de privacy van Amerikaanse burgers zouden moeten waarborgen.¹⁷¹ In september was duidelijk welke kant het SSCI opwilde. Hoewel de senatoren Ron Wyden en Mark Udall het verzamelen van telefoongegevens wilden verbieden, had een meerderheid van de toezichtcommissie andere plannen. Volgens voorzitter Dianne Feinstein werkte het SSCI aan een wet die het vertrouwen van het publiek in het programma moest doen toenemen.¹⁷² Niet alleen zou de conceptwet de NSA verplichten openbaar te maken hoe vaak de dienst de database met de gegevens gebruikte, ook werd het aantal jaren dat de gegevens

¹⁶⁶ James Risen, 'Bipartisan Backlash Grows Against Domestic Surveillance', *The New York Times*, 18 juli 2013, 14.

¹⁶⁷ Risen, 'Bipartisan Backlash Grows Against Domestic Surveillance', 14.

¹⁶⁸ Weisman, 'Momentum Builds Against N.S.A. Surveillance', 1.

¹⁶⁹ Ibidem.

¹⁷⁰ Ibidem.

¹⁷¹ Ibidem.

¹⁷² Charlie Savage, 'Senators Push to Preserve N.S.A. Phone Surveillance', *The New York Times*, 27 september 2013, 15.

worden bewaard teruggebracht en moest de NSA onderzochte nummers en de reden van het onderzoek voorleggen aan een rechtbank.¹⁷³

Onvermijdelijk

Dat Feinstein, en ook Miker Rogers, bereid waren om in te grijpen betekent niet per se dat zij het eens waren met de criticasters. Voorstanders van de afluisterprogramma's zagen dat gezien alle kritiek het nemen van maatregelen onvermijdelijk was en kwamen in actie om de veranderingen in de hand te kunnen houden, schrijft journalist Jonathan Weisman.¹⁷⁴ Daarbij hoeven nieuwe wetten en amendementen niet altijd in het nadeel van de diensten uit te vallen. De conceptwet die binnen het SSCI in de maak was, maakte het bijvoorbeeld voor de NSA makkelijker om telefoons van buitenlanders op bezoek in de VS tijdelijk zonder tussenkomst van de rechter af te luisteren. Althans, zolang ze daarvoor ook al door de dienst werden afgeluisterd.¹⁷⁵

De senatoren Wyden en Udall wilden een stuk verder gaan dan Feinstein. Zij pleitten voor een 'grondige herziening', zo stelde Wyden op 20 november tijdens een debat in de Senaat over nieuwe defensiewetgeving.¹⁷⁶ Tijdens het debat probeerde hij zijn collega-senatoren er dan ook van te overtuigen voor een amendement van hem en Udall te stemmen dat de regering zou verplichten tot meer openheid over de surveillanceprogramma's. 'Hoewel we het belangrijk vinden dat geheime operaties beschermd worden, geloven wij niet in geheime wetten. Het Amerikaanse volk moet er altijd toe in staat zijn uit te vinden hoe de overheid en haar ambtenaren de wet interpreteren.'¹⁷⁷ Ook Udall deed een duit in het zakje. 'Laat ik duidelijk zijn: dit vraagstuk gaat niet weg. Het gaat niet weg omdat meer en meer Amerikanen en meer en meer collega's beginnen te begrijpen welke reikwijdte de surveillanceprogramma's hebben en wat het effect hiervan is op privacy in Amerika.'¹⁷⁸

Duidelijk was dat Wyden en Udall vonden dat op korte termijn maatregelen noodzakelijk waren. Hier was vanzelfsprekend lang niet iedereen het mee eens. John Boeher, voorzitter van het Huis van Afgevaardigden, vond haast ongewenst en Harry Read, de fractievoorzitter van Democraten in de Senaat, was sowieso terughoudend wanneer het ging om maatregelen die volgens het Witte Huis de nationale veiligheid in gevaar brachten.¹⁷⁹ Samen met collega-senatoren overwoog hij dan ook om met behulp van procedures het amenderen van de defensiewet tegen te gaan. Hoewel dit de kansen voor succes voor Wyden en Udall verkleinde, bereikten ze in ieder geval dat de afluisterprogramma's

¹⁷³ Savage, 'Senators Push to Preserve N.S.A. Phone Surveillance', 15.

¹⁷⁴ Weisman, 'Momentum Builds Against N.S.A. Surveillance', 1.

¹⁷⁵ Savage, 'Senators Push to Preserve N.S.A. Phone Surveillance', 15.

¹⁷⁶ Congressional Record 20-11-2013, pagina S8347.

¹⁷⁷ Ibidem.

¹⁷⁸ Ibidem, pagina S8346.

¹⁷⁹ Adam Liptak en Jeremy W. Peters, 'Congress and the Courts Weigh New Attempts to Scale Back N.S.A. Spying', *The New York Times*, 19 november 2013, 16.

niet van de agenda verdwenen. De politici bleven er over praten en de media bleven er over schrijven. Grote veranderingen bleven in de eerste maanden na de onthullingen van Snowden echter uit.

Nadat de eerste verhalen op basis van de informatie van Edward Snowden in juni waren gepubliceerd barstte een kleine bom in Washington. Natuurlijk wisten de politici dat de inlichtingen- en veiligheidsdiensten informatie verzamelden, maar voor velen kwam de omvang van de surveillanceprogramma's als een complete verrassing. Terwijl in 1973 en 1974 voorafgaand aan het intelligence schandaal in de media informatie naar buiten kwam over de werkwijze van de diensten, was dit zo'n veertig jaar later amper het geval. Toen eenmaal duidelijk was hoe de NSA te werk ging, buitelden senatoren en leden van het Huis van Afgevaardigden over elkaar heen met hun roep om opheldering en kritiek op de dienst. Hoorzittingen werden gepland, vragen werden gesteld en maatregelen werden aangekondigd. Het was duidelijk dat zowel Republikeinen als politici de zaak uiterst serieus namen. Toch kan er van echt harde actie in 2013 niet worden gesproken. Er werd geen front gevormd tegen de diensten, zoals halverwege de jaren zeventig wel gebeurde. Diverse politici ondernamen ook in 2013 pogingen tot nieuwe wetgeving, maar concrete veranderingen werden niet doorgevoerd. Dat betekent niet dat deze zullen uitblijven. De eerste stappen zijn wel degelijk gezet. De senatoren en leden van het Huis van Afgevaardigden die zich bezighouden met de inlichtingen- en veiligheids wereld kunnen zich echter niet volledig richten op massasurveillance, want een relatief nieuw onderwerp vereist hun aandacht. Een onderwerp dat centraal staat in het vierde en laatste hoofdstuk: de drone-aanvallen.

4 - Drones

De hitserie 24 waarin geheim agent Jack Bauer allerhande terroristische plotten vrijdelt en tussendoor ook nog ruziet met diverse Amerikaanse presidenten is verre van realistisch te noemen. Terwijl Bauer talloze vecht- en schietpartijen, aanslagen, verwondingen en martelingen overleefde, wist hij acht seizoenen lang telkens weer de terroristen te verslaan. Hoewel de verhaallijnen typische Hollywoodelementen bevatten, deinsden de schrijvers er niet voor terug actuele zaken te verwerken in de serie die in 2001 startte en waarvan het tot dusver laatste seizoen in 2014 werd uitgezonden. De angst voor aanslagen met massavernietigingswapens is daarvan het beste voorbeeld, Bauer heeft meerdere keren met nucleair en bioterrorisme te maken gehad. De schrijvers durfden in te haken op de actualiteit en deden dit met het laatste seizoen, dat voor een groot gedeelte draaide om drone-aanvallen, misschien wel meer dan ooit.¹⁸⁰

Voor inspiratie hoefden de makers alleen maar de kranten open te slaan en de uitzendingen van het journaal te bekijken. Aanvallen uitgevoerd met onbemande vliegtuigen, ook wel drones genoemd, zijn aan de orde van de dag in de strijd tegen het internationaal terrorisme. In 2001 vond er in Afghanistan één drone-aanval plaats, terwijl er in 2012 alleen al in dit land 447 aanvallen werden uitgevoerd.¹⁸¹ Ook nu voeren de Verenigde Staten op grote schaal aanvallen uit met drones in landen als Afghanistan, Pakistan en Jemen.¹⁸² Het uitschakelen van terroristen buiten de eigen landsgrenzen, voornamelijk door middel van luchtaanvallen, maakt een essentieel onderdeel uit van de contraterrorismestrategie van de VS.¹⁸³ Deze vorm van *targeted killing* mag dan relatief nieuw zijn, de strategie die erachter zit is dat niet.

Ook in de jaren zestig en zeventig waren de Verenigde Staten betrokken bij *targeted killing*, al gebruikte het Church Committee, dat hierover rapporteerde, de term *assassination*, moord.¹⁸⁴ In een ruim 249 pagina's tellend rapport presenteerde het Church Committee in 1975 de conclusies van een onderzoek naar de vermeende betrokkenheid van de CIA bij moordaanslagen op vijf buitenlandse leiders, te weten: de Cubaanse president Fidel Castro, de president van de Dominicaanse Republiek Rafael Trujillo, de Congoleese premier Patrice Lumumba, de Chileense generaal René Schneider en de Zuid-Vietnamese premier Ngo Dinh Diem.¹⁸⁵ Er werd toentertijd zeker geen gebruik gemaakt van drones, maar het doel was hetzelfde: het gericht uitschakelen van

¹⁸⁰ De eerste aflevering van 24: Live Another Day werd op 3 juli 2014 uitgezonden op de Amerikaanse tv-zender Fox.

¹⁸¹ Tom McCauley, 'US public support for drone strikes against asymmetric enemies abroad: Poll trends in 2013', *Dynamics of Asymmetric Conflict: Pathways toward terrorism and genocide* 6:1-3 (2013) 90. En Spencer Ackerman, '2012 Was the year of the Drone in Afghanistan', *Wired News*, 6 december 2012.

¹⁸² Op sites als thebureauinvestigates.com en longwarjournal.org wordt uitvoerig bericht over drone-aanvallen en worden cijfers bijgehouden over aanvallen in diverse conflictgebieden.

¹⁸³ Gabriella Blum en Philip Heymann, 'Law and Policy of Targeted Killing', *Harvard National Security Journal* 145 (2010) 147.

¹⁸⁴ Rapport Church Committee, Interim Report: Alleged Assassination Plots Involving Foreign Leaders. In te zien via aarclibrary.org/publib/contents/church/contents_church_reports_ir.htm.

¹⁸⁵ Ibidem.

specifieke personen. Zo hadden medewerkers van de CIA in 1960 de intentie Lumumba met gif om het leven te brengen en werden in de periode 1960-1965 Amerikaanse criminelen en Cubanen die anti-Castro waren ingezet om de Cubaanse president om het leven te brengen.¹⁸⁶ In beide gevallen concludeerde het Church Committee dat de VS achter de (geplande) aanslagen zat. In het geval van Trujillo, Schneider en Diem trok het comité deze conclusie niet.¹⁸⁷

Hoewel in de conclusies van het onderzoeksrapport de nodige nuances werden aangebracht, is het duidelijk dat de regering op zijn zachtst gezegd niet onwelwillend stond tegenover het uitvoeren van moordaanslagen. Zo schreef het Church Committee dat hoge regeringsmedewerkers gesproken hadden over het plan de CIA capaciteit te geven om aanslagen uit te voeren. Mogelijk is hier zelfs toestemming voor gegeven. 'Tijdens deze discussies werd het concept van moordaanslagen nooit duidelijk afgewezen', stelt het rapport.¹⁸⁸ Over het standpunt van het Church Committee zelf kon echter geen enkele vorm van twijfel bestaan. 'Het comité gelooft dat, oorlog daargelaten, moord onverenigbaar is met de Amerikaanse beginselen, de internationale orde en moraliteit. Het dient te worden afgewezen als instrument van het buitenlands beleid.'¹⁸⁹

Verbod

De kritiek van het Church Committee leidde ertoe dat president Gerald Ford de aanslagen verbood.¹⁹⁰ 'Geen enkele werknemer van de Amerikaanse regering zal zich bezighouden met, of samenzweren om deel te nemen aan, politieke moordaanslagen', is te lezen in het presidentieel decreet dat Ford op 18 februari 1976 tekende.¹⁹¹ Dit verbod werd in dezelfde bewoordingen opgenomen in presidentieel decreet 12333 waaronder president Ronald Reagan op 4 december 1981 zijn handtekening zette.¹⁹² Na de aanslagen in 1998 op de Amerikaanse ambassades in Kenia en Tanzania veranderde de situatie, zo schrijven Gabriella Blum en Philip Heymann in hun artikel 'Law and Policy of Targeted Killing' (2010). President Clinton gaf het bevel tot een aanval met kruisraketten op een gebied in Afghanistan waar Osama bin Laden werd verwacht. Dit nadat hij een zogenaamde *presidential finding* had ondertekend waarmee het gebruik van dodelijk geweld in het geval van zelfbescherming tegen Al Qaida in Afghanistan werd goedgekeurd.¹⁹³

Na de aanslagen van 11 september zou president George W. Bush met een nieuwe *presidential*

¹⁸⁶ Ibidem, 5-6.

¹⁸⁷ Ibidem, 6.

¹⁸⁸ Ibidem, 5.

¹⁸⁹ Ibidem, 1.

¹⁹⁰ Blum en Heymann, 'Law and Policy of Targeted Killing', 149.

¹⁹¹ President Gerald R. Ford's Executive Order 11905: United States Foreign Intelligence Activities, 18 februari 1976, in te zien via <http://fas.org/irp/offdocs/eo11905.htm#SEC.5>.

¹⁹² Executive Order 12333--United States intelligence activities, 4 december 1981, in te zien via <http://www.archives.gov/federal-register/codification/executive-order/12333.html#2.11>.

¹⁹³ Blum en Heymann, 'Law and Policy of Targeted Killing', 150.

finding de mogelijkheden hebben verruimd voor *targeted killing*. Niet langer waren alleen de leiders van Al Qaida in Afghanistan doelwit, ook niet-kopstukken werden tot doelwit verklaard en aanvallen mochten ook buiten Afghanistan worden uitgevoerd. Donald Rumsfeld, de toenmalige minister van Defensie gaf vervolgens opdracht tot het oprichten van zogenaamde *hunter killer teams* die tot doel hadden terroristen te doden.¹⁹⁴ In principe was het plegen van aanslagen op specifieke personen nog steeds niet toegestaan, maar door deze juridisch neer te zetten als oorlogsoperaties kon het verbod worden omzeild.¹⁹⁵

Aanvallen met drones werden dan wel gekwalificeerd als oorlogsoperaties, ze vonden echter ook plaats buiten oorlogsgebieden. De eerste publiekelijk bekende aanval in zo'n niet-oorlogsgebied was in Jemen in november 2002. In het land werd een auto onder vuur genomen met daarin Al-Harethi, de persoon die ervan werd verdacht in 2000 de aanslag op het marineschip USS Cole te hebben gepleegd waarbij zeventien Amerikanen om het leven kwamen. Ook zaten er vier anderen in de auto, waaronder een Amerikaanse staatsburger.¹⁹⁶ In de strijd tegen het terrorisme is het gebruik van drones hard opgelopen, *targeted killing* werd sinds 11 september 2001 niet alleen ingezet in Afghanistan en Jemen, maar ook in onder meer Irak, Pakistan en Somalië.¹⁹⁷ Een grote rol was hierbij weggelegd voor de CIA. Zo werkte de dienst in Jemen en Somalië met het Amerikaanse leger samen, en had zij in Pakistan het alleenrecht op de aanvallen met drones.¹⁹⁸

Van 2004 tot en met 2015 zijn er tussen de 2449 en 3949 mensen omgekomen bij 415 aanvallen in Pakistan.¹⁹⁹ In eerste jaren van de strijd tegen het terrorisme voerde de CIA sporadisch drone-aanvallen uit in dit land, maar vanaf 2008 nam het aantal aanvallen toe. Vanaf het moment dat president Barack Obama het Witte Huis betrok, was het hek van de dam. In zijn eerste jaar als president ondernam de CIA meer acties dan in de acht jaar dat George W. Bush president was.²⁰⁰

'Het voornaamste argument voor het gebruik van drones is dat ze zeer effectief zijn in het doden van terroristen in moeilijk begaanbare regio's zonder significante aantallen burgerslachtoffers te maken', schrijft Michael J. Boyle in zijn artikel 'The cost and consequences of drone warfare' (2013).²⁰¹ Volgens hem is dit hét argument van de leiders van de diverse overheidsinstellingen die

¹⁹⁴ Ibidem.

¹⁹⁵ Ibidem.

¹⁹⁶ Ibidem.

¹⁹⁷ Ibidem, 151 en Auteur onbekend, 'Get the data: Drone wars' (versie 6 mei 2015),

<http://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/drones-graphs/> (6 mei 2015).

¹⁹⁸ CIA drone strikes in Pakistan, 2004 to present, in te zien via <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1NAfjFonM-Tn7fziqiv33HIGt09wglZDSCP-BQaux51w/edit#gid=1000652376>.

¹⁹⁹ Auteur onbekend, 'Get the data: Drone wars' (versie 6 mei 2015),

<http://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/drones-graphs/> (6 mei 2015). Aantallen zoals bekend op 6 mei 2015. The Bureau of Investigative Journalism baseert zijn cijfers op aanvallen gemeld door Amerikaanse regeringsmedewerkers, medewerkers van inlichtingen- en veiligheidsdiensten, betrouwbare media, wetenschappers en andere bronnen.

²⁰⁰ Ibidem.

²⁰¹ Michael J. Boyle, 'The cost and consequences of drone warfare', *International Affairs* 89 (2013) 3.

zich in Washington met het contraterrorismebeleid bezighouden.²⁰² Boyle onderscheidt in zijn artikel vier argumenten die gebruikt worden om aan te geven dat drone-aanvallen effectief zijn, vier argumenten waar hij overigens zeer kritisch tegenover staat. Ten eerste wordt gezegd dat drones effectief zijn in het doden van terroristen terwijl het aantal burgerslachtoffers beperkt blijft. Daarnaast zouden drones succesvol zijn in het uitschakelen van belangrijke doelwitten en een zodanige druk op terroristische organisaties uitoefenen dat zij niet goed meer kunnen functioneren. Tot slot zou een kosten-batenanalyse uitvallen in het voordeel van de inzet van drones. Dit zou beter zijn dan andere opties, zoals het sturen van grondtroepen naar conflictgebieden.²⁰³

Volgens Boyle is er nogal wat af te dingen op bovenstaande argumenten. In zijn artikel behandelt hij ze alle vier uitvoerig en concludeert dat er conclusies worden getrokken op basis van 'wankelend empirisch bewijs, twijfelachtige aannames en drogredenen'.²⁰⁴ Los van de discussies wat betreft de effectiviteit van het gebruik van drones speelt er ook een discussie die draait om de ethische kant van de aanvallen. Vanzelfsprekend maakt de nevenschade die drone-aanvallen veroorzaken hier een belangrijk onderdeel van uit en speelt ook het internationaal recht een rol. Het is immers niet toegestaan een actie in een land uit te voeren als daar geen toestemming voor is gegeven door het betreffende land. Daarnaast is er bij *targeted killing*, meer dan bij andere antiterrorismetacties, een spanning zichtbaar tussen terrorisme behandelen als een misdaad of als een oorlog, aldus Gabriella Blum en Philip Heyman in 'Law and Policy of Targeted Killing' (2010).²⁰⁵ In een oorlog, zo schrijven zij, worden soldaten gedood omdat ze een legitiem doelwit zijn, ze dragen een uniform en vormen een bedreiging omdat ze deel uitmaken van de strijdmacht van de tegenstander. Ze worden niet gedood omdat ze ergens schuld aan hebben. Wanneer het gaat om *targeted killing* wordt een specifiek individu dat geen uniform draagt om het leven gebracht juist omdat hij ervan wordt verdacht ergens schuld aan te hebben. Dit doet sterk denken aan iemand straffen voor een misdaad, maar van een eerlijk proces is geen sprake. 'Het individu is vooraf niet gewaarschuwd, heeft geen kans gehad zijn onschuld te verdedigen en er is geen onpartijdige instantie die beoordeelt of hij schuldig is.'²⁰⁶

De publieke discussie over drone-aanvallen is nog lang niet afgerond, en misschien nog niet eens echt begonnen, maar president Obama maakte zijn keuze na zijn aantreden als 44ste president van de Verenigde Staten in januari 2009. 'Niets in de eerste termijn van Obama heeft liberale aanhangers meer verbaasd en conservatieve critici meer verward dan zijn agressieve staat van dienst op het gebied van contraterrorisme', schreven Jo Becker en Scott Shane in de *New York Times* van 29 mei

²⁰² Boyle, 'The cost and consequences of drone warfare', 3.

²⁰³ Ibidem, 4.

²⁰⁴ Ibidem, 13.

²⁰⁵ Blum en Heymann, 'Law and Policy of Targeted Killing', 145.

²⁰⁶ Ibidem, 145-148.

2012.²⁰⁷ Zoals eerder al geschreven maakte Obama vanaf het moment van zijn beëdiging geregeld gebruik van drones, al leverden de aanvallen spanningen op tussen de verschillende overheidsdiensten. Zo wilden de CIA en het ministerie van Defensie continu meer ruimte krijgen om de aanvallen uit te voeren, terwijl de ministeries van Justitie en Buitenlandse Zaken en Obama's contraterroismeadviseur juist voor terughoudendheid pleitten.²⁰⁸

Regels

President Obama oefende persoonlijk invloed uit op het beleid. Nadat de eerste drone-aanval sinds zijn beëdiging in 2009 een aantal burgerslachtoffers in Pakistan had gemaakt greep hij direct in. 'Als de CIA er niet bijna zeker van was dat er geen onschuldige slachtoffers zouden vallen, wilde hij persoonlijk beslissen of er mee door moest worden gegaan', aldus een topadviseur van het Witte Huis.²⁰⁹ Onder Obama's regering werd ook ingesteld dat potentiële doelwitten in Jemen en Somalië uitvoerig werden besproken tijdens een door het Pentagon gefaciliteerde videoconferentie waaraan meer dan honderd personen deelnamen die werkzaam waren op het gebied van nationale veiligheid. De doopceel van de mogelijke doelwitten werd gelicht waarna er een discussie volgde of zij in aanmerking kwamen voor een drone-aanval. Vervolgens ging er een lijst naar het Witte Huis waar Obama per persoon persoonlijk besliste of er een aanval zou worden uitgevoerd. Daarnaast besloot hij ook zelf over de meer complexe en riskante aanvallen in Pakistan.²¹⁰ Naarmate de presidentsverkiezingen van 2012 dichterbij kwamen, werkte de regering aan het opstellen van expliciete regels voor *targeted killing* met behulp van drones. Dit om te voorkomen dat Obama's uitdager Mitt Romney, mocht die de verkiezingen winnen, zonder duidelijke normen en procedures zou zitten.²¹¹ Hoewel ambtenaren de tot dan toe gevolgde procedures nauwgezet en rechtmatig noemden, wilden Obama en zijn topassistenten dat het proces geïnstitutionaliseerd werd.²¹²

De werkzaamheden van de regering zouden niet voor niets zijn geweest als Obama de verkiezingen had verloren. De *New York Times* vroeg eind 2011 de kandidaten die meededen aan de Republikeinse voorverkiezingen of zij vonden dat de president het recht had het bevel te geven tot *targeted killing* van een Amerikaanse staatsburger.²¹³ Newt Gingrich, Jon Huntsman, Rick Perry en Mitt Romney vonden alle vier dat de president onder bepaalde omstandigheden constitutioneel gezien de bevoegdheid heeft een staatsburger te laten doden die zich heeft aangesloten bij een

²⁰⁷ Jo Becker en Scott Shane, 'Secret 'Kill List' Proves a Test Of Obama's Principles and Will', *The New York Times*, 29 mei 2012, 1.

²⁰⁸ Scott Shane, 'Election Spurred A Move to Codify U.S. Drone Policy' *The New York Times*, 25 mei 2012, 1.

²⁰⁹ Jo Becker en Scott Shane, 'Secret 'Kill List' Proves a Test Of Obama's Principles and Will', 1.

²¹⁰ Ibidem.

²¹¹ Shane, 'Election Spurred A Move to Codify U.S. Drone Policy', 1.

²¹² Ibidem.

²¹³ Charlie Savage, 'Mostly in Echo, Rivals Discuss Reach of Power', *The New York Times*, 30 december 2011, 1.

groepering die in oorlog is met de Verenigde Staten.²¹⁴ 'Het heeft mijn voorkeur iedere Amerikaanse burger die oorlogshandelingen heeft uitgevoerd tegen de VS op te pakken, te ondervragen en te vervolgen', aldus Romney. 'Maar als het noodzakelijk is om het land te verdedigen ben ik bereid het gebruik van dodelijk geweld te autoriseren.'²¹⁵ De enige kandidaat die anders tegen de zaak aankeek was Ron Paul, hij vond dat een Amerikaanse president onder geen enkele omstandigheid een Amerikaanse staatsburger mag laten ombrengen.²¹⁶

Kritiek vanuit het Congres

Tussen de verschillende Republikeinen die de kandidatuur voor het presidentschap probeerden binnen te slepen was er weinig onenigheid over *targeted killing* en ook binnen het Huis van Afgevaardigden en de Senaat leidden de drone-aanvallen tot weinig ophef. De interesse die de Congresleden toonden voor de aanvallen was in niets te vergelijken met de aandacht die zij hadden voor de onthullingen van Edward Snowden en Seymour Hersh. *Targeted killing* was simpelweg nog niet prominent op de politieke agenda gezet. Zo vond de eerste openbare hoorzitting in de Senaat over drone-aanvallen pas plaats op 23 april 2013, terwijl drones op dat moment al jarenlang een belangrijk wapen waren in de strijd tegen het terrorisme.²¹⁷

Toch waren er Congresleden die pogingen ondernamen hun kritiek op de drone-aanvallen voor het voetlicht te brengen. Zo sprak de Democraat Dennis Kucinich zijn collega's van het Huis van Afgevaardigden in november 2012 toe over de aanvallen in Jemen, Pakistan en Somalië. 'We hebben niet de oorlog verklaard aan deze naties, maar onze wapens hebben toch in al deze landen onschuldige burgers gedood. Zeer gerenommeerd onderzoek toont aan dat het aantal belangrijke doelwitten dat is gedood zo'n 2 procent is van het totale aantal slachtoffers.'²¹⁸ Volgens Kucinich staan hierdoor niet alleen de legaliteit en moraliteit van de aanvallen ter discussie, maar wordt er ook een precedent gecreëerd voor andere landen.²¹⁹ Tegen dit laatste ageerde ook zijn collega Betty McCollum in juni 2013. De Democrate gaf aan een aantal zorgen te hebben met betrekking tot *targeted killing*, onder andere op het gebied van burgerslachtoffers, mensenrechten en het buitenlands beleid van de VS.²²⁰ 'Je kunt deze zorgen wegwuiven omdat het programma terroristen doodt. Maar ik kan je garanderen dat wanneer gewapende drone-technologie zich in de nabije toekomst verspreidt, China, Iran, Rusland en andere landen dit ook doen wanneer zij de mogelijkheid

²¹⁴ Ibidem

²¹⁵ Ibidem.

²¹⁶ Ibidem.

²¹⁷ Drone Wars: The Constitutional and Counterterrorism Implications of Targeted Killing Tuesday, April 23, 2013 - Opening statement, United States Senate Judiciary Committee, Subcommittee on the Constitution, Civil Rights and Human Rights, in te zien via <http://www.judiciary.senate.gov/imo/media/doc/04-23-13DurbinStatement.pdf>.

²¹⁸ Congressional Record 15-11-2012, pagina H6377

²¹⁹ Ibidem.

²²⁰ Congressional Record 14-6-2013, pagina E861.

hebben om *targeted killing* uit te voeren. Waarom? Omdat wij het voorbeeld geven.²²¹

Waar McCollum ook bezwaar tegen had, was dat de CIA verantwoordelijk was voor een deel van de aanvallen. Ze vond het maar niets dat de geheime dienst drones gewapend met *Hellfire*-raketten op doelwitten afstuurde en zij pleitte ervoor dat alleen het leger militaire actie mocht uitvoeren.²²² Hiermee zat de politica op dezelfde lijn als Rush D. Holt, jr. die december 2012 in het Huis van Afgevaardigden al waarschuwde voor de volgens hem voortgaande militarisering van de CIA.²²³ Gedurende haar geschiedenis heeft de CIA tussen twee richtingen heen en weer gezwenkt, stelde Holt. De eerste richting, en volgens Holt de juiste, behelsde het verzamelen, analyseren en verspreiden van informatie. De andere richting betrof gemilitariseerde *covert action*, die niet altijd even heimelijk plaatsvond. '*Covert action* die de CIA en onze natie zoveel verdriet hebben opgeleverd', aldus Holt. 'Vandaag de dag manifesteert dit zich in een quasi publiekelijk erkende *moord via drone-campagne*, waarover de regering weigert informatie te verstrekken. Dit ondanks een aanvraag van mijn kant en aanvragen van vele leden van de Senaat en het Huis van Afgevaardigden.'²²⁴

Blind vertrouwen

Met het aanstippen van het gebrek aan transparantie raakte Holt een punt dat gevoelig lag bij meerdere collega-politici. 'Geen transparantie, geen verantwoording, en tot nu toe geen Congress', sprak de al eerder genoemde Democraat Kucinich in mei 2012.²²⁵ Van de politici wordt verwacht dat zij een blind vertrouwen moeten hebben in de beslissingen die rondom de drone-aanvallen worden genomen, aldus de Democraat. Iets waar hij het overduidelijk niet mee eens was. Volgens Kucinich vereist de Amerikaanse grondwet dat het Congres vraagt om informatie en de rechtvaardiging van de aanvallen, en beide beoordeelt.²²⁶ Maar dat is makkelijker gezegd dan gedaan, zo vond ook McCollum die in 2013 stelde dat de regering van Obama in het geval van *targeted killing* niet voorop liep wat betrof transparantie, verantwoording afleggen en oversight.²²⁷

Een aantal politici uitte hun zorgen over de drone-aanvallen, maar het bleef een kleine groep die de *targeted killing* in het Congress ter sprake bracht. Dat wil echter niet zeggen dat er helemaal niets gebeurde op het gebied van Congessioneel oversight. Op 17 mei 2012 reageerde de al eerder genoemde Dianne Feinstein via de *Los Angeles Times* op een opiniestuk eerder gepubliceerd in diezelfde krant waarin de drone-aanvallen, het gebrek aan openheid en het gebrek aan oversight

²²¹ Ibidem.

²²² Ibidem.

²²³ Congressional Record 01-01-2013, pagina E2027.

²²⁴ Ibidem.

²²⁵ Congressional Record 31-05-2012, pagina H3278.

²²⁶ Ibidem.

²²⁷ Congressional Record 14-6-2013, pagina E861.

werden bekritiseerd.²²⁸ 'Het Senate Select Committee on Intelligence, dat ik voorziet, heeft veel tijd besteed aan het drone-programma', aldus de Democrate in haar reactie.²²⁹ Volgens de politica ontvangt het comité kort na elke aanval informatie over de operaties, worden er geregeld voorlichtingsbijeenkomsten en hoorzittingen georganiseerd en zijn er maandelijks 28 bijeenkomsten waarin stafleden de drone-aanvallen onder de loep nemen.²³⁰ In een verklaring die Feinstein op 13 februari 2013 op haar website plaatste ging de politica hier dieper op in en benadrukte zij dat het *oversight* 'robuust en voortdurend' is.²³¹

In 2012 bleek dat naast het Senate Select Committee on Intelligence ook het House Permanent Select Committee on Intelligence geïnteresseerd was in het reilen en zeilen van de *targeted killing*-operaties. Stafleden van beide toezichtcommissies bezochten maandelijks het hoofdkwartier van de CIA om onder andere video's te bekijken van drone-aanvallen en informatie in te zien die was gebruikt om de aanvallen te rechtvaardigen.²³² Dat zowel het HPSCI als de SSCI zich zo druk maakte om *targeted killing* was lange tijd niet vanzelfsprekend. 'Toen ik er nog werkte oefenden de commissies geen noemenswaardige vorm van toezicht uit op de drone-aanvallen', aldus een hooggeplaatste ex-medewerker van de CIA die de dienst in 2009 verliet.²³³

Toen de informatie die Edward Snowden naar het buitenland wist te smokkelen werd gepubliceerd stonden de Amerikaanse dagbladen vol met reacties van politici die een mening over de gang van zaken hadden. Wanneer het gaat om drone-aanvallen moeten diezelfde dagbladen echter goed doorzocht worden om politici te ontdekken die hier iets over willen zeggen. En dit terwijl *targeted killing* sinds de aanslagen van 11 september 2001 een grote vlucht heeft genomen. Waren in de jaren zestig en zeventig alleen kopstukken doelwit, nu worden ook de gewone voetsoldaten opgejaagd door drones en liep het aantal aanvallen de eerste vijftien jaar van de 21ste eeuw fors op. Het Congres blijkt desondanks maar matig geïnteresseerd. Het merendeel van de politici zwijgt. Toch negeert het Congres de drone-aanvallen niet volledig. Diverse congresleden laten kritische geluiden horen over zowel de aanvallen zelf als het gebrek aan informatie. Ook hebben het Senate Select Committee on Intelligence en het House Permanent Select Committee on Intelligence *Targeted Killing* in het vizier. De drone-aanvallen zijn dan misschien een kleine vlek op de radar van de Congresleden, ze zijn geen geheel blinde vlek.

²²⁸ Zie voor het opiniestuk: Doyle McManus, 'McManus: Coming clean on drones' (versie 6 mei 2012)

<http://www.latimes.com/opinion/opinion-la/la-oe-mcmanus-column-transparency-on-drones-20120506-column.html> (17 oktober 2015).

Zie voor de reactie van Feinstein: Letters: Sen. Feinstein on drone strikes (versie 17 mei 2012)

<http://articles.latimes.com/2012/may/17/opinion/la-le-0517-thursday-feinstein-drones-20120517> (17 oktober 2015).

²²⁹ Letters: Sen. Feinstein on drone strikes (versie 17 mei 2012) <http://articles.latimes.com/2012/may/17/opinion/la-le-0517-thursday-feinstein-drones-20120517> (17 oktober 2015).

²³⁰ Ibidem.

²³¹ Feinstein Statement on Intelligence Committee Oversight of Targeted Killings (versie 13 februari 2013)

<http://www.feinstein.senate.gov/public/index.cfm/press-releases?ID=5b8dbe0c-07b6-4714-b663-b01c7c9b99b8> (17 oktober 2015).

²³² Ken Dilanian 'Congress zooms in on drone killings' (versie 25 juni 2012) <http://articles.latimes.com/2012/jun/25/nation/la-na-drone-oversight-20120625> (versie 17 oktober 2015).

²³³ Ibidem.

Conclusie

Inlichtingen- en veiligheidsdiensten die democratische samenlevingen moeten beschermen beschikken over de mogelijkheden deze samenlevingen juist minder vrij te maken. De diensten hebben verregaande bevoegdheden en grote technologische mogelijkheden waardoor zij alles over iedereen te weten kunnen komen. Dit hoeft geen probleem te zijn als de diensten hun pijlen alleen richten op personen, organisaties en staten die een bedreiging voor het land vormen, en bovenal als dit in een gecontroleerde omgeving gebeurt. Parlementair toezicht speelt hierbij een belangrijke rol. Of parlementariërs nu, zoals wetenschappers Mathew D. McCubbins en Thomas Schwartz het beschrijven, fungeren als patrouillerende politieagenten of als brandweermannen die met loeiende sirenes op een melding afgaan, het is aan hen om misstanden te voorkomen of om in te grijpen als deze hebben plaatsgevonden.

De eerste keer dat parlementariërs in de Verenigde Staten, de senatoren en leden van het Huis van Afgevaardigden, ingrepen bij de diensten was in 1975 nadat journalist Seymour Hersh in de *New York Times* schreef dat de CIA zich bezighield met illegale praktijken. Gevolg: een groot onderzoek naar de inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap uitgevoerd door het Church Committee dat leidde tot permanent Congressioneel toezicht. In 2013 zorgde Edward Snowden ervoor dat weer alle ogen gericht waren op de Amerikaanse diensten, berichtgeving over massasurveillance zorgde voor grote verontwaardiging. Daarnaast speelt al sinds het begin van de 21ste eeuw nog iets anders waar met name de CIA een grote rol in speelt: de drone-aanvallen. Hoewel de afluisterpraktijken en de *targeted killing*-operaties van na de Tweede Wereldoorlog niet in verhouding staan tot de omvang van de surveillance- en droneprogramma's van recente datum zijn er weldegelijk parallellen te trekken en overeenkomsten te ontdekken.

De drone-aanvallen en de onthullingen van Snowden kunnen gezien worden als een intelligenceschandaal in wording. De media-aandacht voor de afluisterpraktijken is momenteel wat geluwd, maar één nieuwe onthulling en het vuur kan weer oplaaien. Dit geldt ook voor de aanvallen met drones aangezien deze nog steeds op grote schaal plaatsvinden. Het is afwachten hoe het Amerikaanse Congres hiermee om zal gaan, maar door de reacties van de Congresleden op de berichtgeving over de massasurveillance en drone-aanvallen enerzijds en anderzijds die over de illegale praktijken die Hersh ontdekte met elkaar te vergelijken is een mogelijk een *educated guess* te doen.

Nadat de explosieve artikelen van Seymour Hersh waren gepubliceerd werd de inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap doelwit van de Congresleden, zij waren geschokt door alles wat zij in de kranten lazen. Opvallend is dat het nieuws ook weer niet helemaal uit de lucht kwam vallen. Over bijvoorbeeld het afluisteren van journalisten en activiteiten van de CIA in Chili werd eerder al

geschreven. Er waren al langere tijd sporadische signalen dat het op zijn zachtst gezegd niet helemaal goed zat bij de diensten. Diverse congresleden besteedden hier aandacht aan, maar over het algemeen genomen werd er amper actie ondernomen. Eenzelfde patroon is zichtbaar wanneer gekeken wordt naar de onthullingen van Snowden in 2013. De politici namen de inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap op de korrel toen het nieuws werd gepubliceerd, maar het was voor geen enkele senator of lid van het Huis van Afgevaardigden een verrassing dat de diensten informatie verzamelden. De omvang van de af luisterprogramma's was overigens voor velen wel een verrassing. Enkele politici hadden eerder al gewaarschuwd voor de uitgebreide bevoegdheden van de diensten, maar actie werd toentertijd niet ondernomen. De drone-aanvallen lijken op iets meer belangstelling te kunnen rekenen. Hoewel het grootste gedeelte van het Congres *targeted killing* links laat liggen, zijn er meerdere politici die kritische geluiden laten horen en ook de twee belangrijke toezichtcommissies houden zich met de aanvallen bezig.

Als één ding duidelijk is, is dat in het Amerikaanse Congres meer brandweermannen dan politieagenten rondlopen. Zodra de sirene gaat, spoeden de Congresleden zich in groten getale naar de brand, al betekent dit niet dat ze ook daadwerkelijk gaan blussen. In de jaren zeventig leidde de berichtgeving van Hersh tot een groot onderzoek en strenger toezicht, maar de onthullingen van Snowden zorgden de eerste maanden vooral voor politiek lawaai. Concrete maatregelen bleven uit. De drone-aanvallen zijn een enigszins vreemde eend in de bijt aangezien deze nog niet tot grote publieke verontwaardiging hebben geleid. Toch lijkt juist wat betreft *targeted killing* het toezicht toegenomen. In tegenstelling tot het uitrukken na een brandmelding, vinden politici het uitvoeren van politiecontroles een stuk minder interessant. Sinds de Tweede Wereldoorlog heeft een select gezelschap de inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap met een kritisch oog bekeken, maar het merendeel van de Congresleden had de diensten niet bovenaan het prioriteitenlijstje staan.

Toch is het noodzakelijk dat zij continu interesse tonen in de diensten, en niet alleen wanneer deze volop in het nieuws zijn. Natuurlijk oefenen het Senate Select Committee on Intelligence en het House Permanent Select Committee on Intelligence toezicht uit op de diensten, maar uiteindelijk is het aan het volledige Congres om controle uit te oefenen en tot wetgeving te komen. Er wordt nog te weinig als politieagent opgetreden, waardoor de intensiteit van het toezicht nog te veel fluctueert. Van COINTELPRO, tot de betrokkenheid van de CIA in Chileense aangelegenheden en de moderne af luisterprogramma's, in meer of mindere mate wisten de politici ervan af. Het is goed dat zij reageerden toen het groot nieuws werd, maar het was nog mooier geweest als zij de leidinggevenden van de diensten al eerder hadden ontboden op het Capitool om uitleg te komen geven.

De geringe aandacht voor het functioneren van onder meer de CIA en FBI is niet verwonderlijk aangezien de politici ook andere zaken aan hun hoofd hebben en in het openbaar niet over de gevoelige materie mogen praten. Iets dat zeer problematisch voor hen is aangezien zij afhankelijk zijn van media-aandacht om hun herverkiezing veilig te stellen. Gevolg hiervan is dat de interesse van de politici gelijk loopt aan de omvang van de onthullingen. Congresleden kunnen zich jaren met andere zaken bezighouden, maar pas wanneer publicaties in de media leiden tot publieke verontwaardiging reageren zij. Het is de vraag of dit een puur Amerikaans fenomeen is, of dat dit probleem ook speelt in landen als Groot-Brittannië, Frankrijk en Nederland. Het is een mooi onderwerp voor een vergelijkend onderzoek. Mocht dan blijken dat het toezicht op de diensten daar van een meer constante aard is, dan zijn de vervolgvragen wat hier de reden van is en of dit kan leiden tot verbeteringen in de Verenigde Staten.

Of de inlichtingen- en veiligheidsdiensten naar aanleiding van de massasurveillance en de drone-aanvallen in de toekomst onder strenger toezicht geplaatst gaan worden is lastig in te schatten. Er zijn maatregelen genomen door het Congres, maar van grote veranderingen zoals in 1975 is bij lange na geen sprake. Snowden heeft de afluisterprogramma's echter op de politieke agenda weten te zetten, en ook de drone-aanvallen staan, weliswaar bij een klein deel van de politici, in de belangstelling. De desinteresse bij de Congresleden is verdwenen, of aan het verdwijnen, wat alleen maar kan bijdragen aan het toezicht op de diensten. Daarbij komt dat de hoofdstukken massasurveillance en *targeted killing* nog niet zijn afgesloten. Mochten de intelligenceschandalen in wording uitgroeien tot volwaardige intelligenceschandalen, dan kan het zomaar zijn dat het Congres, net als in 1975, zijn verantwoordelijkheid neemt en de inlichtingen- en veiligheidsgemeenschap wederom onder het vergrootglas legt.

English summary

By working in the shadows intelligence and security agencies have the opportunity to protect society, but they also have the means to do great harm to that same society. Therefore strong oversight by democratically chosen representatives is of the utmost importance. However, it's a difficult job due to the secretive nature of the operations. The first time American politicians conducted rigorous oversight was in 1975 after Seymour Hersh, journalist of *The New York Times*, revealed illegal actions conducted by the CIA. It was a true intelligence scandal and after a thorough investigation headed by senator Frank Church, Congress reformed its system of oversight. Some forty years later a similar situation emerged. When Edward Snowden released his information in 2013 the world learned about the massive surveillance by the NSA. Moreover, the drone strikes carried out by the administration of president Barack Obama reminded of the assassination plots the CIA executed to get rid of foreign leaders like Fidel Castro.

It is to be seen how Congress reacts to the massive surveillance and the drone strikes, but they sure are intelligence scandals in the making. Since there are parallels visible between the intelligence scandal of the mid seventies and the situation in the second decade of the 21st century, it's possible to make an educated guess how Congress will act by comparing the reaction of the politicians of the two different time periods. If one thing is clear it's that the senators and members of the House of Representatives act more like firemen than policemen. As soon as there is a lot of media attention Congress reacts furiously, like firemen respond to a 911 call. However, when it comes to regular oversight, like policemen patrolling the streets, the politicians are less enthusiastic. This despite the fact that they, before Snowden and Hersh acted, knew there were things going on that needed their attention.

Directly after the news of the massive surveillance went public in 2013 there was a lot of noise coming from Congress, but real measures like those in 1975 weren't taken. Looking at the drone strikes there are small steps made in the case of oversight although there's much to be won. It's hard to predict how Congressional oversight will develop in the future, but the lack of interest the Congressmen has shown is slowly disappearing which can only contribute to the monitoring of the intelligence and security agencies. In addition, the last word about mass surveillance and the drone strikes isn't spoken. If they transform from intelligence scandals in the making into full-fledged intelligence scandals it may be possible that Congress, as in 1975, takes on the intelligence and security community again.

Literatuurlijst

Wetenschappelijke artikelen/boeken

- Baker, James A., 'Intelligence Oversight', *Harvard Journal on Legislation* 45 (2008) 199-208.
- Barret, David M., 'Glimpses of a hidden history: Sen. Richard Russel, congress, and oversight of the CIA 272', *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 11:3 (2008) 271-298.
- Blum, Gabriella en Philip Heymann, 'Law and Policy of Targeted Killing', *Harvard National Security Journal* 145 (2010) 145-170.
- Born Hans, en Ian Leigh, *Making Intelligence Accountable: Legal Standards and Best Practice for oversight of Intelligence Agencies* (Oslo 2005).
- Born, Hans, Loch K. Johnson en Ian Leigh, *Who's Watching the Spies? Establishing Intelligence Accountability* (Washington 2005).
- Boyle, Michael J., 'The cost and consequences of drone warfare', *International Affairs* 89 (2013) 1-29.
- Hillebrand, Claudia, 'The Role of News Media in Intelligence oversight', *Intelligence and National Security* 27 (2012) 689-706.
- Johnson, Loch K., *A Season of Inquiry: The Senate Intelligence Investigation* (Lexington 1985).
- Johnson, Loch K., 'Accountability and America's Secret Foreign Policy: Keeping a Legislative Eye on the Central Intelligence Agency', *Foreign Policy Analysis* 1 (2005) 99-120.
- Johnson, Loch. K., 'The Contemporary Presidency: Presidents, Lawmakers, and Spies: Intelligence Accountability in the United States', *Presidential Studies Quarterly* 34:1 (2004) 828- 837.
- Johnson, Loch K., 'Congressional Accountability for Intelligence', in Loch K. Johnson (ed), *Handbook of Intelligence Studies* (Abingdon 2009).
- Johnson, Loch K., 'The Church Committee Investigation of 1975 and the Evolution of Modern Intelligence Accountability', *Intelligence and National Security* 23:2 (2008) 198-225.
- Johnson, Loch K., 'A conversation with former DCI William E. Colby: Spymaster during the 'Year of the Intelligence Wars'', *Intelligence and National Security* 22:2 (2007) 250-269.
- Kibbe, Jennifer, 'Congressional Oversight of Intelligence: Is the Solution Part of the Problem?', *Intelligence and National Security* 25:1 (2010) 24-49.
- Leigh, Ian, 'The Accountability of security and intelligence agencies', in Loch K. Johnson (ed), *Handbook of Intelligence Studies* (Abingdon 2009).
- McCauley, Tom, 'US public support for drone strikes against asymmetric enemies abroad: Poll trends in 2013', *Dynamics of Asymmetric Conflict: Pathways toward terrorism and genocide* 6:1-3 (2013) 90-97.

- Nolan, Cynthia M., 'Seymour Hersh's Impact On The CIA', *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 12:1 (1999) 18-34.
- McCubbins, Mathew D. en Thomas Schwartz, 'Congressional Oversight Overlooked: Police Patrols versus Fire Alarms', *American Journal of Political Science* 28 (1984) 165-179.
- Ott, Marvin C., 'Partisanship and the Decline of Intelligence Oversight', *International Journal of Intelligence Oversight* 16:1 (2003) 69-94.
- Ransom, Harry Howe, 'Congress and the Intelligence Agencies', *Proceedings of the Academy of Political Science* 32:1(1975) 153-166.
- Schwarz Jr, Frederick A.O., 'The Church Committee and a new era of intelligence oversight', *Intelligence and National Security* 22:2 (2007) 270-297.
- Snider, L. Britt, *Sharing Secrets With Lawmakers: Congress as a User of Intelligence*, in Roger Z. George en Robert D. Kline (ed), *Intelligence and the National Security Strategist: Enduring Issues and Challenges* (Lanham 2006).
- Walker, Matthew B., 'Reforming Congressional Oversight of U.S. Intelligence', *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 19:4 (2006) 705.

Krantenartikelen/artikelen op websites

- Ackerman Spencer, '2012 Was the year of the Drone in Afghanistan', *Wired News*, 6 december 2012.
- Auteur onbekend, 'Taps on newsmen by F.B.I. alledged', *The New York Times*, 26 februari 1973, 22.
- Auteur onbekend, 'Saxbe to Disclose a Study Of Secret Hoover Tactics', *The New York Times*, 16 november 1974, 23.
- Auteur onbekend, 'Goldwater Sees 'Treason' In Post Use of FBI Data', *The Washington Post*, 13 juni 1974, A18.
- Auteur onbekend, 'Senate bill blocks foreign vote role', *The New York Times*, 27 juli 1973, 8.
- Auteur onbekend, 'Interactive: US drone war in Yemen en Pakistan', (versie 30 oktober 2013) <http://www.france24.com/en/20131030-graphic-us-drone-war-yemen-pakistan-obama> (31 oktober 2013).
- Appelbaum, Jacob e.a., 'Berlin Complains: Did US Tap Chancellor Merkel's Mobile Phone?' (versie 23 oktober) <http://www.spiegel.de/international/world/merkel-calls-obama-over-suspicious-us-tapped-her-mobile-phone-a-929642.html> (31 oktober 2010).
- Becker, Jo en Scott Shane, 'Secret 'Kill List' Proves a Test Of Obama's Principles and Will', *The New York Times*, 29 mei 2012, 1.
- Binder, David, 'A Suit to Curb C.I.A. Activities Announced by Rep. Harrington', *The New York Times*, 28 december, 1974.

- Burnham, David 'C.I.A. Will Curb Training It Provides Police Forces,' *The New York Times*, 6 maart 1973, 29.
- Burnham, David, 'C.I.A. Discloses It Trained Men From 12 U.S. Police Agencies', *The New York Times*, 6 februari 1973, 78.
- Crewdson, John M., 'Saxbe Says Top Officials Had Some Knowledge of F.B.I.'s Drive to Disrupt Various Political Groups', *The New York Times*, 19 november 1974, 24.
- Dilanian, Ken, 'Congress zooms in on drone killings' (versie 25 juni 2012)
<http://articles.latimes.com/2012/jun/25/nation/la-na-drone-oversight-20120625> (versie 17 oktober 2015).
- Feinstein, Dianne, 'Letters: Sen. Feinstein on drone strikes' (versie 17 mei 2012)
<http://articles.latimes.com/2012/may/17/opinion/la-le-0517-thursday-feinstein-drones-20120517> (17 oktober 2015).
- Gellman, Barton en Laura Poitras, 'U.S. mines Internet firms' data, documents show' *Washington Post.com*, 7 juni 2013.
- Greenwald, Glenn, 'Exclusive: US orders phone firm to hand over data on millions of calls: Top secret court ruling demands 'ongoing, daily' data from Verizon', *The Guardian*, 6 juni, 1.
- Greenwald, Glenn en Ewen MacAskill, 'Revealed: how US secretly collects private data from AOL, Apple, Facebook, Google, Microsoft, Paltalk, Skype, Yahoo and YouTube: Files prove existence of undercover operation codenamed Prism', *The Guardian*, 7 juni 2013.
- Greenwald, Glenn, Ewen MacAskill en Laura Poitras, 'Covert surveillance: 'I have no intention of hiding ... I have done nothing wrong': Profile: Edward Snowden, the man responsible for the leaks of secret documents detailing the NSA's widespread phone and internet surveillance', *The Guardian*, 10 juni, 2.
- Gwertzman, Bernard, 'Senators See F.B.I. Report On Kissinger and Wiretaps', *The New York Times*, 12 september 1973, 97.
- Herbert, John, 'Ford Fobids C.I.A. to Act Illegally in Domestic Field', *The New York Times*, 23 december 1975, 57.
- Hersh, Seymour M., 'Huge C.I.A. Operation Reported in U.S. Against Antiwar Forces, Other Dissidents in Nixon Years', *The New York Times*, 22 december 1974.
- Hersh, Seymour M., 'State Department Upholds Stand U.S. Did Not Interfere in Chile', *The New York Times*, 10 september 1974, 3.
- Hersh, Seymour M., 'C.I.A. Chief Tell House Of \$8-Million Campaign Against Allende in '70-73', *The New York Times*, 8 september 1974, 1.
- Hersh, Seymour M., 'C.I.A. is Linked to Strikes in Chile That Beset Allende', *The New York Times*, 20 september, 1974, 81.

- Hersh, Seymour M., 'Senators order Inquiry on Chile', *The New York Times*, 18 september 1974, 5.
- Hersh, Seymour M., 'Sparkman Plans Inquiry on C.I.A Activities Abroad', *The New York Times*, 9 januari 1975, 20.
- Hersh, Seymour M., 'C.I.A. told to curb activities abroad', *The New York Times*, 7 januari 1975, 69.
- Hersh, Seymour M., 'Proxmire to Seek Inquiry on C.I.A. over Role in U.S.', *The New York Times*, 23 december 1974, 57.
- Kane, Paul, 'Long quietly and routinely approved, surveillance laws draw new scrutiny', *The Washingtonpost.com*, 8 juni 2013, A04.
- Knowlton Brian, 'Lawmakers Mostly Defend Surveillance', *The New York Times*, 10 juni 2013, 12.
- Liptak, Adam, en Jeremy W. Peters, 'Congress and the Courts Weigh New Attempts to Scale Back N.S.A. Spying', *The New York Times*, 19 november 2013, 16.
- McManus, Doyle, 'McManus: Coming clean on drones' (versie 6 mei 2012)
<http://www.latimes.com/opinion/opinion-la/la-oe-mcmanus-column-transparency-on-drones-20120506-column.html> (17 oktober 2015).
- Nakashima Ellen, 'Report: verizon giving call data to NSA' *The Washington Post*, 6 juni 2013.
- Nakashima, Ellen, '2 senators: Phone data didn't help fight terror,' *The Washington Post*, 20 juni 2013, A07.
- Nakashima, Ellen, Jerry Markon en Ed O'Keefe, 'Lawmakers defend, criticize NSA collection of phone logs', *Washingtonpost.com*, 7 juni 2013, A14.
- Nicol, Judy, 'Sen. Stennis Seeks to Restrict CIA Domestic Role', *The Washington Post*, 17 september 1973, A3.
- Pear, Robert 'Federal power To Intercept Messages is Extended', *The New York Times*, 29 december 2012, 12.
- Peters, Jeremy, 'Support for N.S.A. Defies Liberal Critic and Repute', *The New York Times*, 2 juli 2013, 15.
- Poitras, Laura e.a., 'Attacks from America: NSA Spied on European Union Offices' (versie 29 juni)
<http://www.spiegel.de/international/europe/nsa-spied-on-european-union-offices-a-908590.html> (31 oktober 2013).
- Rich, Spencer, 'Senate Panel To Get Data On Wiretaps', *The Washington Post*, 15 juni 1974, A1.
- Risen, James, 'Bipartisan Backlash Grows Against Domestic Surveillance', *the New York Times*, 18 juni 2013, 14.
- Rosenbaum, David E., 'C.I.A.-F.B.I. Inquiry Voted by Senate', *The New York Times*, 28 januari 1975, 1.
- Russel, Mary, 'CIA Director Is Confirmed By the Senate', *Washington Post*, 2 augustus 1973, A1.
- Sanger, David, en Jeremy Peters, 'A Promise of Changes For Acces to Secrets', *The New York Times*, 14 juni 2013, 18.

- Savage, Charlie, 'Mostly in Echo, Rivals Discuss Reach of Power', *The New York Times*, 30 december 2011, 1.
- Savage, Charlie, 'Senators Push to Preserve N.S.A. Phone Surveillance', *The New York Times*, 27 september 2013, 15.
- Savage, Charlie en David Sanger, 'Senate Panel Presses N.S.A. On Phone Logs', *The New York Times*, 1 augustus 2013, 1.
- Shanahan, Eileen, 'C.I.A.'s Action On Chile Unauthorized, Ex-Aide Says', *The New York times*, 30 maart 1973, 3.
- Shane, Scott, 'Election Spurred A Move to Codify U.S. Drone Policy' *The New York Times*, 25 mei 2012, 1.
- Stern, Laurence, 'Senate Panel Opens Investigation of ITT Operations in Chile, The Washington Post, 17 maart 1973, A2.
- The editorial board, 'A Bipartisan Warning on Surveillance', *The New York Times*, 26 juli 2013, 22.
- Turner, Wallace, 'F.B.I. Taps Called Plan to Discredit Dr. King', *The New York Times*, 21 mei 1973, 25.
- Wallsten, Peter, 'Lawmakers: Testimony hurts oversight of spying', *The Washingtonpost.com*, 11 juli 2013, A01.
- Weisman, Jonathan, 'Momentum Builds Against N.S.A. Surveillance', *The New York Times*, 29 juli 2013, 1.

Diversen

- Auteur onbekend, 'Get the data: Drone wars' (versie 6 mei2015), <http://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/drones-graphs/> (6 mei 2015).
- Auteur onbekend, 'Family Jewels', verschijningsdatum onbekend, in te zien via http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB222/family_jewels_full_ocr.pdf.
- Auteur onbekend, 'Over de CTIVD' (versie 17 oktober 2013), http://www.ctivd.nl/?Over_de_CTIVD (11 november 2013).
- CIA drone strikes in Pakistan, 2004 to present, in te zien via <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1NAfjFonM-Tn7fziqiv33HIGt09wgLZDSCP-BQaux51w/edit#gid=1000652376>.
- Congressional Record 15-11-2012, pagina H6377
- Congressional Record 14-6-2013, pagina E861.
- Congressional Record 01-01-2013, pagina E2027.
- Congressional Record 31-05-2012, pagina H3278.
- Congressional Record 17-6-2013, pagina S4510.

-Congressional Record 2-8-2013, pagina H5375.

-Congressional Record 2-8-2013, pagina E1244.

-Congressional Record 20-11-2013, pagina S8346.

-Congressional Record 20-11-2013, pagina S8347.

-Congressional Record 20-11-2013, pagina S8346.

-Drone Wars: The Constitutional and Counterterrorism Implications of Targeted Killing Tuesday, April 23, 2013 - Opening statement, United States Senate Judiciary Committee, Subcommittee on the Constitution, Civil Rights and Human Rights, in te zien via <http://www.judiciary.senate.gov/imo/media/doc/04-23-13DurbinStatement.pdf>.

-Executive Order 12333--United States intelligence activities, 4 december 1981, in te zien via <http://www.archives.gov/federal-register/codification/executive-order/12333.html#2.11>.

-Feinstein Statement on Intelligence Committee Oversight of Targeted Killings (versie 13 februari 2013 <http://www.feinstein.senate.gov/public/index.cfm/press-releases?ID=5b8dbe0c-07b6-4714-b663-b01c7c9b99b8> (17 oktober 2015)).

-FISA Amendments Act Reauthorization of 2012, Congressional Record 27-12-2012, pagina S8415.

-FISA Amendments Act Reauthorization of 2012, Congressional Record 27-12-2012, pagina S8414.

-Leahy, Patrick, 'NSA oversight en accountability', Congressional Record 6-11-2013, pagina S7872.

- President Gerald R. Ford's Executive Order 11905: United States Foreign Intelligence Activities, 18 februari 1976, in te zien via <http://fas.org/irp/offdocs/eo11905.htm#SEC>.

-Public Law 93-559, sectie 32, pagina 1804. 30 december 1974. Ingezien via het U.S. Government Printing Office, <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-88/pdf/STATUTE-88-Pg1795.pdf>.

-Rapport Church Committee, in te zien via http://www.aarclibrary.org/publib/contents/contents_church.htm.

-Rapport Church Committee, Interim Report: Alleged Assassination Plots Involving Foreign Leaders. In te zien via http://aarclibrary.org/publib/contents/church/contents_church_reports_ir.htm.

-Senate Resolution 21, aangenomen op 27 januari 1975. O.a. gepubliceerd in het rapport van het Church Comité. http://www.aarclibrary.org/publib/contents/church/contents_church_reports_book1.htm, 136-137.

-Schlesinger, James, 'Memorandum for all CIA employees', 9 mei 1973, in te zien via http://www2.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB222/schlesinger_jewels.pdf.

-The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States* (New York 2004).

-United States Senate Judiciary Committee, Subcommittee on the Constitution, Civil Rights and Human Rights, Opening statement, in te zien via <http://www.judiciary.senate.gov/imo/media/doc/04-23-13DurbinStatement.pdf>.

-www.longwarjournal.org

-Wyden, Ron, e.a., 'Brief aan Director of Central Intelligence James Clapper', *13 juni 2013*. In te zien via <http://www.wyden.senate.gov/download/?id=87b45794-0fa4-4b1a-b3a6-e659a91a5042&download=1>.

-24: Live Another Day, eerste aflevering uitgezonden op de Amerikaanse tv-zender Fox op 3 juli 2014.

-50 USC § 413a - Reporting of intelligence activities other than covert actions, ingezien via Legal Information Institute, <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/50/413a>.